

Funcities van humor in luistertaal

Een onderzoek naar de funcities van humor in
luistertaalconversaties binnen het Nederlands-Duitse grensbied

Universiteit Utrecht

Aniek Luyt (3815277)

Bachelor Einderwerkstuk

15-12-2014

Begeleider: Roos Beerkens

Communicatie- en Informatiewetenschappen

Samenvatting

In dit onderzoek wordt er gefocust op functies van humor in luistertaal. In luistertaalconversaties voeren alle gespreksdeelnemers hun eigen taal en begrijpen zij elkaar over het algemeen. In dit onderzoek is er specifiek gekeken naar het Nederlands-Duitse grensgebied. Er is een analyse gemaakt van humor in drie verschillende vergaderingen van organisaties werkzaam in dit gebied. Aan de hand van deze analyse zijn er conclusies getrokken over de functies van humor in luistertaalconversaties in het Nederlands-Duitse grensgebied. Volgens Hay (2000) heeft humor een *solidariteits*-, *macht*- en *psychologische* functie. Aan de hand van haar functiemodel is er onderzocht in hoeverre de functies van humor in luistertaal te herkennen waren.

Uit dit onderzoek blijkt dat de meeste grappen in de vergaderingen gemaakt werden om de *solidariteit* te verhogen. Vooral binnen het maatschappelijk middenveld werd humor in de casestudies ingezet om een betere sfeer te creëren in de groep. Humor maakt deel uit van homileisch discours. Het merendeel van de grappen bleek ook een rol te spelen in het bereiken van het doel van deze taalhandeling: 'het opbouwen van een gemeenschap'. De psychologische en machtsfunctie van grappen waren relatief minder vaak te herkennen binnen de vergaderingen.

Er is ook gekeken naar kenmerken van de grappen die specifiek waren voor luistertaal. Het merendeel van deze grappen bleek over taal en cultuur te gaan. Er werden veel grappen gemaakt over taalproblemen in de conversatie. Deze grappen bleken vooral een *psychologische* functie te vervullen, omdat zij inspeelden op een contextueel probleem. Daarnaast werden er veel grappen gemaakt over stereotypes met betrekking tot taal en cultuur. Uit een analyse van deze grappen is gebleken dat deze een *versterking van sociale identiteit* teweeg brachten.

Inhoudsopgave	Paginanummer
1. Inleiding	3
2. Vraagstelling	4
3. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	4
4. Theoretisch kader	5
4.1 Luistertaal	5
4.2 Een begripsbepaling van humor.....	6
4.3 De functies van humor	8
4.4 Humor en cultuur.....	12
4.5 Groepsdynamiek en attitudes.....	13
5. Methoden	14
5.1 Materiaal.....	14
5.1.1. De casestudies	14
5.1.2 Transcript conventies	16
5.2. Gespreksdeelnemers.....	17
5.3. Onderzoeksprocedures.....	20
5.3.1. Selectie fragmenten	21
5.3.2. De codering van de grappen.....	21
5.3.3. Verwerking in SPSS.....	23
5. 4. Analyse.....	23
6. Resultaten	24
6.1. In hoeverre verschilt het aantal gemaakte grappen per vergadering en nationaliteit?.....	24
6.2. In hoeverre zijn de functies van humor, zoals Hay (2000) deze beschreef, terug te vinden in de onderzochte luistertaal?	26
6.3 In hoeverre zijn welke strategieën gebruikt voor de functie 'solidariteit' ?	27
6.4 In hoeverre zijn welke strategieën gebruikt voor de functie 'macht' ?	31
6.5 In hoeverre zijn welke strategieën gebruikt voor de 'psychologische' functie?	33
6.6 Welke kenmerken van de grappen zijn specifiek voor luistertaal en welke functie vervullen zij?	35
7. Conclusie	40
8. Discussie	42
9. Bronnen	44
Bijlage A	47

1. Inleiding

Een Belg loopt langs het huis van zijn Hollandse buurman, die heel snel aan het schilderen is. "Waarom schilder je zo vlug?", vraagt de Belg. De Hollander kijkt maar eventjes om en roept: "Omdat ik klaar wil zijn voordat deze pot verf leeg is".

Als een dergelijke grap in een groep gemaakt zou worden en er ook om gelachen kan worden verlaagt het de spanning in die groep en haalt het de kou uit de lucht. Wanneer we bijvoorbeeld kijken naar de werkvloer, blijkt dat humor vaak gepaard gaat met meer productiviteit en een betere sfeer tussen collega's (Vossaert 2013). 'Maar opgepast: niets is vervelender dan een foute grap op het verkeerde moment, humor is best ingewikkeld.', zo stelt psycholoog Sibe Doosje (2010). Of het op de werkvloer is of in andere situaties, over het algemeen wordt humor in gesprekken veelvuldig ingezet en kunnen de functies daarvan zeer variabel zijn (Wilton 2009). Zo is de bovenstaande grap een voorbeeld van humor waarin er op stereotypes wordt ingespeeld. Dit soort humor benadrukt grenzen tussen groepen (Hay 2000). Hay (2000) categoriseerde de functies van humor en beweert dat iedere grap een *solidariteits-*, *machts-*, of *psychologische* functie heeft. Met *solidariteitsfuncties* van humor duidt zij op het delen van een bepaalde herinnering, het benadrukken van gelijkheden en gedeelde ervaringen of het zetten van grenzen binnen de groepen. De *machtsfunctie* omschrijft de vergroting van macht of controle dat een grap kan bewerkstelligen. De derde categorie beschrijft de grappen waarmee een gespreksdeelnemer zichzelf verdedigt of om gaat met een contextueel probleem.

Binnen interculturele gesprekken kan humor ook verschillende functies hebben. Volgens Reiman (2010) is humor binnen interculturele communicatie bijvoorbeeld een krachtige manier om het ijs te breken, relaties op te bouwen of een lastige situatie minder zwaar te maken. Het is echter zo dat door linguïstische en culturele verschillen humor in interculturele gesprekken niet altijd slaagt (Bell 2004). Voor het succesvol over laten komen van humor is veel culturele- en taalkennis nodig (Kuipers 2001).

In dit onderzoek zal er licht worden geworpen op humor in luistertaal. In deze specifieke vorm van interculturele communicatie voeren twee of meer gespreksdeelnemers met een verschillende moedertaal een gesprek in hun eigen moedertaal (Rehbein, Ten Thije en Verschik 2012). Er wordt onderzocht welke functies humor in luistertaalconversaties kan hebben en welke kenmerken van humor juist voor dit type conversatie zo typerend zijn. Om dit te kunnen onderzoeken is een *mixed method* gebruikt. In deze combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek zijn drie vergaderingen in het Nederlands- Duitse grensgebied geanalyseerd.

Deze scriptie doet verslag van dit onderzoek en heeft de volgende opbouw: eerst zal de

vraagstelling en maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie besproken worden. Vervolgens wordt een theoretisch kader geschetst, waarin achtergrond informatie over luistertaal en humor zal worden gegeven. Hierna volgt het methode hoofdstuk, waarin de keuzes die in dit onderzoek gemaakt zijn onderbouwd zullen worden. Dan zullen de resultaten beschreven worden en zullen er conclusies worden getrokken. Ten slotte zullen er in de discussie aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek.

2. Vraagstelling

Door te bekijken hoe humor een rol speelt in luistertaal kan er na worden gegaan welke specifieke functies het vervult wanneer een groep mensen vanuit twee of meer culturen hun eigen moedertaal blijven spreken. In dit onderzoek worden de functies van humor binnen een specifiek soort conversatie beschouwd, namelijk teambesprekingen. Binnen dit onderzoek wordt gekeken naar de specifieke functies van humor in luistertaal. De onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal zal staan luidt:

In hoeverre zijn verschillende functies van humor te herkennen in luistertaalconversaties binnen vergaderingen in het Nederlands-Duitse grensgebied?

Om tot een antwoord op de hoofdvraag te kunnen komen zijn er een aantal subvragen opgesteld:

- *In hoeverre zijn de functies van humor, zoals Hay (2000) deze beschreef, terug te vinden in de onderzochte luistertaal gesprekken?*
- *In hoeverre verschilt het gebruik van humor door Duitsers en Nederlanders in luistertaal gesprekken in de vergaderingen?*
- *Welke kenmerken van de grappen zijn specifiek voor luistertaal en welke functie vervullen zij?*

3. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

De zojuist besproken onderzoeksvraag is wetenschappelijk relevant omdat er in de literatuur van luistertaal een hiaat bestaat in de kennis van de functies van humor. Humor is een veelbesproken onderwerp binnen allerlei velden van de wetenschap, zo ook binnen de communicatiewetenschappen. Ook voor het specifieke onderzoeksveld van interculturele communicatie is al licht geworpen op humor door onderzoekers zoals Bell (2007), Marra & Holmes (2009), Wilton (2009) en Reiman (2010). Zij hebben onderzocht op welke manieren humor ingezet wordt in conversaties waarin gespreksdeelnemers een andere culturele afkomst hebben.

Interculturele communicatie is echter een snelgroeiend en jong onderzoeksveld, waarin nog veel vragen onbeantwoord zijn. Zo is er binnen het onderzoek van interculturele communicatie nog niet veel onderzoek gedaan naar de functies van humor in luistertaalconversaties. Dit type conversatie, waarin gespreksdeelnemers allen hun eigen moedertaal spreken, wordt veel gevoerd in grensgebieden, zoals het Nederlands- Duitse grensgebied (Beerkens 2010).

De centrale vraag van dit onderzoek is ook maatschappelijk relevant. Volgens Beerkens (2010) is het open stellen van de grenzen binnen Europa één van de oorzaken van taalveranderingen. Het overschrijden van grenzen is normaal geworden, waardoor er meer taalcontact is. Luistertaal wordt in veel gebieden regelmatig gebruikt in 'face-to-face' communicatie. Zo blijkt luistertaal in grensoverschrijdende gebieden, zoals het Nederlands- Duitse grensgebied, een vorm van communicatie die meer wordt gebruikt dan het lokale dialect.

Volgens Kuipers (2001) wordt humor veel gebruikt in interculturele communicatie. Gespreksdeelnemers kunnen er voor kiezen om grappen te maken om bijvoorbeeld de solidariteit te verhogen, elkaar te plagen of uit te lachen. Andrew stelt echter dat humor het meest uitdagende middel van interculturele communicatie is en dat het de conversatie kan bemoeilijken (2010). Met behulp van de resultaten van dit onderzoek kunnen gespreksdeelnemers in luistertaalconversaties zich realiseren hoe zij humor op een positieve manier in kunnen zetten om bij te dragen aan een succesvolle interactie in luistertaal.

4. Theoretisch kader

4.1 Luistertaal

Binnen grensgebieden is het onvermijdelijk dat binnen conversaties gebruik wordt gemaakt van verschillende talen, aangezien gespreksdeelnemers een verschillende moedertaal hebben (Beerkens 2010). De drie verschillende manieren waarop binnen grensoverschrijdende gebieden een conversatie gevoerd kan worden zijn volgens Zeevaert (2007, 104):

- Het overgaan op de moedertaal van de andere gespreksdeelnemer
- Beide personen gaan over op een derde taal
- Beide personen blijven hun eigen taal spreken

Deze derde mogelijkheid kent verschillende benamingen. Één van de veel gebruikte benamingen is *Lingua Receptiva*. Rehbein, Ten Thije en Verschik beschrijven dit fenomeen als een gesprek waarin twee of meer gespreksdeelnemers met een verschillende moedertaal ieder hun eigen taal spreken (2012, 249). Voorwaarde voor het laten slagen van een dergelijk gesprek is receptieve taalkennis van de taal die door de andere gespreksdeelnemer wordt gevoerd. Het begrip

'receptiva' duidt dan ook op de receptieve taal beheersing van de andere taal in het gesprek die een deelnemer nodig heeft om tot begrip te komen.

Een andere term die voor dit fenomeen gebruikt wordt is *receptieve meertaligheid*. Braunmüller definieert dit begrip als een vorm van wederzijdse, ongemedieerde communicatie tussen verschillende dialecten en talen (2007, 30). 'Ongemedieerd' duidt in dit geval op het feit dat er geen lingua franca wordt gebruikt. Daarbij hebben de gespreksdeelnemers volgens Braunmüller (2007) slechts minimale kennis nodig van de grammatica en het lexicon van de andere taal.

In dit onderzoek zal er echter gebruikt worden gemaakt van weer een andere benaming van dit fenomeen: *luistertaal*. Deze beschrijving duidt op het blijven spreken van de eigen taal, en het 'luisteren' naar de vreemde taal (Ten Thije 2010). Luistertaal is een goed alternatief voor het gebruiken van een derde taal wanneer twee sprekers de taal van de ander voldoende begrijpen. Een voordeel hiervan is dat ieder zijn eigen taal kan blijven spreken zodat hij of zij zich zo goed mogelijk kan blijven uiten (Beerkens 2010). Als mensen een gesprek moeten voeren met iemand die een andere moedertaal heeft kunnen zij bang zijn om te veranderen naar de andere taal, omdat zij deze niet goed kennen en bang zijn om fouten te maken. Dit kan een barrière creëren voor het voeren van een conversatie. Het gebruiken van luistertaal ondervangt deze barrière aangezien sprekers hun eigen taal blijven spreken en naar de vreemde taal 'luisteren' (Ten Thije 2010).

Dat luistertaal een effectieve manier van communicatie is, blijkt ook wel uit het haar geschiedenis. Braunmüller (2007) stelt dat al vanaf de late Middeleeuwen conversaties werden gevoerd in luistertaal. Gedurende deze periode werd luistertaal vooral ingezet in 'face-to-face' communicatie tijdens het drijven van handel. In deze situaties was de communicatie vaak doelgericht (op de handel). De communicatieve vorm van de conversatie was niet heel belangrijk. Echter, na de Middeleeuwen werd het gebruik van luistertaal in veel gebieden aanzienlijk minder door het groeiende nationalisme, waarin de linguïstische vorm van nationale talen steeds belangrijker werd. Hierdoor werden veel Europese landen minder flexibel in het gebruik van andere talen. Scandinavië was hier een uitzondering op. Tot op vandaag converseren Scandinaviërs nog in luistertaal. In dit gebied lijken de verschillende talen tot op een bepaalde hoogte gelijk te zijn in lexicon, syntax en morfologie waardoor het gemakkelijker is de taal van de gesprekspartner te begrijpen en dus in luistertaal te converseren (Braunmüller 2010).

Luistertaal komt hedendaags nog voor in bepaalde grensgebieden. Het Nederlands-Duitse grensgebied vormt hier een uitstekend voorbeeld van. In 2007 nam Beerkens (2010) een survey af in dit gebied. Zij onderzocht welke taalmodus werd ingezet door Nederlandse en Duitse moedertaalsprekers. Uit dit onderzoek bleek dat luistertaal inderdaad een taalmodus was die door 27,4 % van de 252 respondenten in één bepaalde situatie gekozen zouden worden voor het inzetten van luistertaal. Dit was een hoger percentage dan het gebruik van dialect.

4.2 Een begripsbepaling van humor

Volgens Martin (2007) is humor binnen de literatuur een vaag gedefinieerd concept. Het is een begrip dat niet gemakkelijk precies te omschrijven is, omdat het een abstractie is, zo stelt Franzen (1992). Volgens hem hebben mensen de neiging om begrippen zo algemeen geldend mogelijk te formuleren, zo ook bij humor. Uit onderzoek is echter gebleken dat humor niet gemakkelijk te definiëren is, aangezien je het op veel verschillende manieren kunt conceptualiseren en meten (Martin, Puhlik-doris, Larsen, Gray & Weir 2003). Binnen de literatuur bestaan er veel verschillende omschrijvingen van het begrip.

De Van Dale (2014) geeft de volgende begripsbepaling van humor: 'dat wat grappig is'. Een persoon met gevoel voor humor heeft volgens dit woordenboek 'oog en gevoel voor wat grappig is'. Cooper heeft gepoogd een preciezere definitie van het begrip te geven. Volgens hem is humor 'elke gebeurtenis die gedeeld wordt door een agent met een ander individu met de intentie om het target te amuseren en dat wordt waargenomen door het target als een doelbewuste handeling' (2005, 767).

Weer een andere definitie van het begrip is gegeven door Andrew. Volgens Andrew is humor een 'communicatieve situatie waarin we nieuwe conventionele regels moeten maken die expliciet culturele kennis discussiëren die we voor lief nemen in de humoristische boodschap' (2010, 25).

Kuipers geeft de volgende begripsbepaling van humor: 'de succesvolle uitwisseling van grappen en gelach.' Daarnaast stelt zij dat dit fenomeen meer of minder succesvol kan zijn. Pas als de grap echt aankomt dan is er sprake van humor. Als er wel een poging is om iemand aan het lachen te maken, maar er niet gelachen wordt dan is er sprake van een grap, maar niet van humor (2001, 8). Een grap is volgens haar een bewuste poging om mensen te laten lachen.

Volgens Kuipers (2001) is humor een sociaal verschijnsel en zijn drie aspecten van humor belangrijk. Zij stelt dat er ten eerste bij humor altijd meerdere mensen betrokken. Ten tweede is de waardering van humor cultureel en sociaal bepaald. Tot slot stelt ze dat humor de sociale en

morele grenzen raakt, omdat grappen vaak over taboes gaan, waarbij wordt verwezen naar iets dat niet mag of hoort (2001, 9).

Kuipers (2001) maakt een onderscheid tussen humor en grappen. Volgens haar is iedere grap een vorm van humor. Humor bestaat echter niet slechts uit grappen. Er kan bijvoorbeeld gelachen worden, terwijl er niet bewust een grap is gemaakt. Dan is er wel sprake van humor, maar niet van een grap. Volgens haar zijn grappen: 'bewuste pogingen om mensen te laten lachen'. Deze definitie zal centraal staan in dit onderzoek. Er is gekozen om deze definitie te gebruiken omdat er bekeken wordt met welke redenen de deelnemers grappen maken. Als zij met een bepaalde reden een grap maken zijn zij zich dus wel degelijk bewust van het feit dat ze een grap gaan maken.

In de begripsbepaling van humor kan een beschrijving van 'lachen' niet achterwegen worden gelaten. Humor gaat gepaard met lachen. Volgens Kuipers (2001) gaat in veel gevallen gelach vooraf aan een grap of valt deze ermee samen. Gelach hoeft dus niet perse altijd aan het einde van de grap te volgen. De persoon die de grap maakt begint vaak al voordat hij of zij de grap maakt zelf ook te lachen. Hiermee geeft de grappenmaker een gesprek al een humoristische wending. Volgens Norrick (2003) is lachen een duidelijke indicatie van humor. Wanneer er na een grap niet wordt gelachen zijn daar twee mogelijke oorzaken voor. Ten eerste kan het zijn dat de grap niet is begrepen. Ten tweede kan het zijn dat het publiek de grap niet grappig vindt.

4.3 De functies van humor

Humor kan veelvuldig worden ingezet en de functies ervan kunnen variabel zijn (Wilton 2009). Er is al veel onderzoek gedaan naar de functies van humor. Ten Thije bekeek humor vanuit een functioneel pragmatisch perspectief. Volgens Ten Thije (1993) maakt humor deel uit van het zogenaamde *homileïsch discours*. Dit is een benaming die gebruikt wordt binnen het functioneel pragmatisch onderzoek. *Homileïsch discours* is een vorm van communicatie die niets te maken heeft met het bereiken van de doelen van de vergaderingen, maar wel centraal staat in de communicatie. Andere voorbeelden van dit discours zijn smalltalk en conversaties die gevoerd worden tijdens de pauze. Volgens Ten Thije (2009) is de functie van dit *homileïsch discours* vooral het opbouwen van een gemeenschap.

Het opbouwen van een gemeenschap is echter niet de enige functie van humor, zo blijkt uit meerdere onderzoeken. Grappen kunnen met veel verschillende motieven gemaakt worden. Wilton (2009), Kuipers (2001), Andrew (2010) en Hay (2000) zijn onderzoekers die de functies van humor in detail bekeken hebben. Hun bevindingen zullen nu worden toegelicht.

Volgens Wilton kunnen grappen om verschillende redenen gemaakt worden en speelt de ambiguïteit van de grap een belangrijke rol in de functies ervan. Grappen hoeven niet alleen gemaakt te worden om te amuseren, maar ze kunnen ook negatieve functies hebben. Voorbeelden hiervan zijn het uiten van kritiek, moraliseren, het terechtwijzen of bedreigen van iemand. Grappen hebben ten slotte een belangrijke rol in het benadrukken van grenzen van een groep, zo stelt Wilton (2009).

Kuipers is van mening dat humor voornamelijk een plezierige ervaring is, die over het algemeen gepaard gaat met gelach. Volgens haar worden grappen vooral gemaakt om te amuseren, maar kunnen zij ook andere functies hebben. Zo stelt Kuipers: 'Humor is niet louter onschuldig vermaak, het kan mensen nader tot elkaar brengen, beschamen, belachelijk maken, aan het denken zetten, spanning ontladen of ernstige zaken relativeren. Humor kan deze functies niet naar behoren vervullen wanneer een grap niet begrepen of leuk gevonden wordt' (2001, 5).

Kuipers (2001) heeft de functies van humor terug gebracht tot vier basisfuncties:

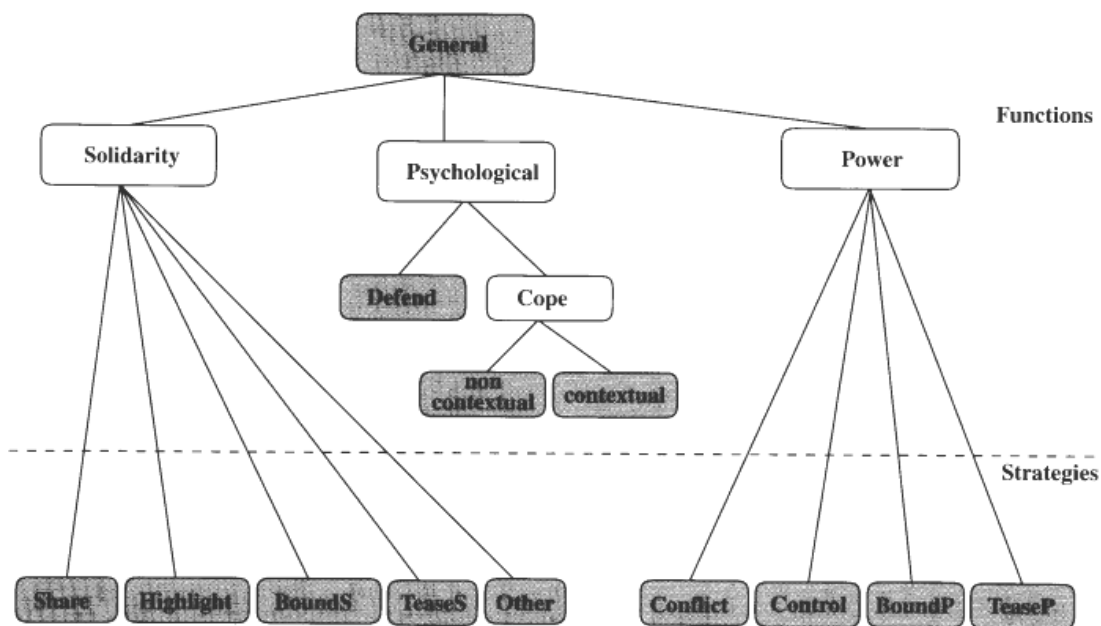
- **Humor kan mensen verbinden en uitsluiten:** samen lachen kan mensen verbinden en uitsluiten. Mensen die niet mee lachen om een grap maken geen deel uit van het vermaak en delen dus ook het gevoel van humor niet. Daarnaast kan er ook een grap gemaakt worden over een persoon in de groep, wat de persoon verder buiten de groep plaatst. Om deze redenen kan humor de grenzen van groepen markeren.
- **Humor kan statusverschillen manipuleren en markeren:** als er een grap wordt gemaakt over een bepaalde persoon in de groep scheidt dit sociale afstand en verlaagd het zijn of haar status.
- **Humor ontlaadt spanning:** omdat humor niet serieus genomen hoeft te worden, werkt humor bevrijdend.
- **Humor scheidt afstand:** het onserieuze karakter van humor maakt het mogelijk om afstand te nemen van de eigen woorden.

Andrew (2010) beschrijft ook drie verschillende theorieën van humor: de *incongruity theory*, *superiority theory* en *relief theory*. Deze verschillende theorieën van humor gaan in op de sociale, psychologische en filosofische invloeden van humor en benadrukken een aantal belangrijke functies.

Volgens de *incongruity theory* is humor een respons of reactie op ambiguïteit of een onlogische, irrelevante, of ongepaste situatie. Deze theorie is gebaseerd op ideeën van Immanuel Kant en Soren Kierkegaard. De tweede theorie, de *superiority theory* wordt voornamelijk geassocieerd

met Plato en Aristoteles en legt nadruk op de agressieve gevoelens die humor kan veroorzaken. Humor zou veroorzaakt worden door een gevoel van euforie dat gecreëerd wordt als er superioriteit gevoeld wordt over anderen. Ten slotte benoemt Andrew (2010) de *relief theory*, waarin humor beschouwd wordt als een basis methode voor het vrijlaten van negatieve energie of gevoelens van repressie. Deze theorie wordt het meest geassocieerd met Freud (2010, 24).

Ook Hay (2000) is van mening dat humor behalve amuseren veel verschillende functies kan hebben. Volgens haar zijn de drie hoofdfuncties van humor de *solidariteits-*, *machts-* en *psychologische functie*. Het merendeel van de functies dat in dit hoofdstuk is benoemd kan ook worden onderverdeeld in deze categorieën. Daarom zal er in het vervolg van dit onderzoek verder gewerkt worden met de functies van humor die Hay heeft opgesteld. Naast de drie functies benoemt Hay in haar onderzoek ook strategieën die de grappenmakers inzetten. De functie van humor beschrijft zij als het effect dat een grap heeft en de strategie is de manier waarop dit effect bereikt wordt. Deze functies en strategieën worden in onderstaand figuur weergegeven. Dit figuur is direct uitgenomen uit het onderzoek van Hay(2000).

Figuur 1: Functies van humor (Hay 2000, 717)

In het navolgende wordt een toelichting gegeven op de *solidariteits-*, *machts-* en *psychologische* functies van humor en de strategieën die hierbij horen, zoals geïllustreerd in figuur 1.

Solidariteit

Hay (2000) beweert dat humor in veel gevallen dient om solidariteit te creëren binnen een groep. Humor heeft een verbindende functie, zoals Kuipers (2001) ook stelt. Als een grap succesvol is, kan een gevoel van saamhorigheid ontstaan. Daarnaast kunnen normen en waarden door humor versterkt worden en wanneer deze normen en waarden overeenkomen voor alle gespreksdeelnemers dan zal de solidariteit binnen een groep ook vergroot worden (Hay 2000). Een grap kan dan een sociale en fijne atmosfeer creëren. Deze solidariteit binnen een groep kan volgens Hay (2000) worden versterkt door:

- **Het delen van een herinnering:** door bijvoorbeeld een anekdote waar iedereen in de groep een connectie mee heeft kan de solidariteit worden versterkt.
- **Het benadrukken van gedeelde ervaringen en interesses:** op het moment dat er een grap wordt gemaakt over een gedeelde ervaring en als deze ook gewaardeerd wordt versterkt de grappenmaker de solidariteit binnen de groep.
- **Het markeren van de grenzen van een groep:** dit kan plaatsvinden door bijvoorbeeld het maken van een grapje over iemand die buiten de groep staat.
- **Te plagen:** het maken van een grapje over iemand binnen de groep kan de solidariteit versterken. In dit geval is het niet vijandig bedoeld, maar wordt er juist een goede verstandhouding teweeg gebracht. Plagen kan echter alleen de solidariteit versterken als er een *joking relationship* bestaat, waarin sprekers elkaar regelmatig plagen en beledigen.

Macht

Met deze functie duidt Hay (2000) op het in stand houden of vergroten van de macht van de grappenmaker. Volgens Hay kan de spreker zijn macht met humor vergroten door:

- **Opzettelijk een conflict proberen te veroorzaken:** humor kan met opzet gebruikt worden om een kwaadaardig bericht over te brengen of om iemand te vernederen. De spreker kan hiermee ook een duidelijk verschil in mening uiten.
- **Controle uit te oefenen:** door het maken van een grap kunnen mensen eraan herinnerd worden dat ze iets moeten doen. Ze kunnen ook gedwongen worden iets te doen wat ze niet willen, of gestraft worden voor bepaald gedrag.
- **Te plagen:** door iemand te plagen aan de hand van een grap kan iemand zijn macht worden vergroten. Deze variant van plagen beschrijft Hay(2000) als vijandig. Er is dan ook geen sprake van een *joking relationship*.

- **Grenzen te benadrukken:** grappen kunnen grenzen van de groep benadrukken. Een voorbeeld hiervan is het belachelijk maken van een 'out-group'. Hierdoor wordt de macht van de spreker vergroot.

Psychologische functie

Hay (2000) benoemt ten slotte ook nog de psychologische functie die humor kan hebben. Deze grappen zijn gericht op het beter laten voelen van de spreker. De strategieën die Hay (2000) hierbij benoemd zijn:

- **Het beschermen tegen je eigen zwakke punten:** het maken van een grap om jezelf daarmee in bescherming te nemen. Een voorbeeld hiervan wordt ook benoemd door Kuipers (2001). Zij stelt dat je je zelf kunt beschermen tegen je zwakke punten door afstand te nemen van eigen woorden met humor. Op deze manier wordt het zogenaamde 'gezicht behouden'. Volgens Houtkoop en Koole (2008) proberen sprekers zich voor te doen als volwaardige, competente leden van de samenleving, maar kunnen ze soms iets doen waardoor ze niet aan deze verwachting kunnen voldoen. Zij kunnen dan vervolgens een uiting, zoals een grap, maken om zichzelf tegen deze zwakke punten te beschermen.
- **Het omgaan met contextuele of non-contextuele problemen:** humor kan worden ingezet wanneer er een probleem opkomt tijdens de conversatie. Een voorbeeld van een contextueel probleem is het omgaan met de aanwezigheid van een opnameapparaat. Met een non-contextueel probleem duidt Hay (2000) op meer algemene problemen of onderwerpen waar men liever niet over spreekt, zoals ziekte of de dood. Door het gebruik van humor kan er op een lichtere manier over deze onderwerpen gesproken worden.

4.4 Humor en cultuur

Humor verschilt van cultuur tot cultuur (Kuipers 2001). Andrew stelt (2010) dat humor sociale situaties kan faciliteren en vaak cultuurspecifiek is. Volgens Kuipers (2001) is het begrip van humor enerzijds afhankelijk van het begrip van een taal en anderzijds afhankelijk van culturele kennis. Volgens haar zijn grappen vaak gebaseerd op impliciete verwijzingen, die alleen voor insiders van een cultuur te begrijpen zijn. Ook Andrew (2010) stelt dat de typen humor die erg diep in cultuur geworteld liggen vaak lastig zijn om op grensoverschrijdend niveau te begrijpen.

In dit onderzoek wordt er bekeken wat de functies van humor zijn in gesprekken tussen Nederlanders en Duitsers. Uit onderzoek blijkt dat het soort humor dat Duitsers en Nederlanders gebruiken en grappig vinden in vrij grote mate verschilt (Kuipers 2001). Volgens Ruch (1998) verschilt het type grappen dat Nederlanders en Duitsers maken aanzienlijk. Zo

vinden Duitsers nonsensgrappen over het algemeen veel grappiger dan Nederlanders. Nederlandse humor heeft de neiging directer, cynischer, sarcastischer en meer seksueel getint te zijn. Volgens Kuipers (2001) zijn de Nederlandse grappen vooral relatief erg grof. Zij stelt dat de Nederlandse grappen steeds grover worden omdat deze soort grappen steeds meer geaccepteerd worden in de maatschappij en grappen dus elke keer wat grover moeten worden om hetzelfde effect te kunnen behalen. Volgens Kuipers (2001) is het Nederlandse grappen repertoire heel erg gericht op het verhogen van de solidariteit in een groep. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het maken van grappen over 'outsiders' zoals Belgen, Turken, vrouwen of homo's. Op deze manier worden de grenzen tussen de 'in-group' en 'out-group' aangegeven, wat solidariteitsvergroten werkt op de 'in-group'.

Er is ook een groot verschil in de manier waarop andere culturen het gevoel van humor van andere nationaliteiten beoordelen. Hier is nog niet erg veel onderzoek naar gedaan, maar in een artikel van The Telegraph werd wel beschreven dat Duitsland in 2011 beoordeeld als land met het slechtste gevoel voor humor. Binnen dit onderzoek werden 30,000 mensen uit vijftien landen gevraagd om landen te rangschikken op hun gevoel voor humor. Duitsland kwam hier het slechtste uit, met een eerste plek in de top tien van landen met slechte humor. Veel respondenten beweerden dat het slechte gevoel van humor van de Duitsers verklaard kon worden doordat zij zich in het dagelijkse leven meer richtten op efficiëntie en rationaliteit dan op humor. Nederland werd een stuk beter beoordeeld. Zij stonden op de negende plek in deze top tien ('Germany Officially the Worlds Least Funny Country' 2011). Het is echter belangrijk om ons te realiseren dat dit geen wetenschappelijke bron is en dat het niet mogelijk is om te generaliseren aan de hand van deze informatie.

4.5 Groepsdynamiek en attitudes

In dit onderzoek wordt onder andere gekeken naar kenmerken die specifiek zijn voor luistertaal. Luistertaal is een vorm van interculturele communicatie waarin er altijd gecommuniceerd wordt tussen twee of meer groepen met ieder een eigen culturele achtergrond. Interculturele communicatie heeft een specifieke groepsdynamiek die wellicht een rol zal gaan spelen in dit onderzoek. Als er sprake is van twee groepen met een eigen achtergrond kan er al snel een soort concurrentie gevoel tussen deze twee groepen ontstaan waardoor beide groepen hun sociale identiteit willen bevestigen (Johnson, Johnson en Geluk 2008). Dit zou mogelijkerwijze effect kunnen hebben op het gebruik van humor in de vergaderingen die in dit onderzoek geanalyseerd zullen worden.

Daarbij kan ook de attitude van Duitsers en Nederlanders een rol spelen in dit onderzoek. Volgens Beerkens (2010) was vooral de attitude van Nederlanders naar Duitsers erg slecht door

de geschiedenis tussen de twee landen, maar integreren Duitsers en Nederlanders in deze tijd al wel veel meer waardoor de attitude al steeds beter wordt.

Samengevat, kan er gezegd worden dat er al veel onderzoek is gedaan naar de functies van humor, maar nog niet naar de functies ervan in luistertaal. Dit is dan ook waar dit onderzoek zich op zal gaan richten. Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zal gebruik gemaakt worden van kennis die al bestaat op het gebied van luistertaal en humor. Uit het theoretisch kader is gebleken dat de functies van humor zeer variabel kunnen zijn, maar allemaal terug te brengen zijn tot de drie functies die Hay (2000) heeft opgesteld. Volgens haar zijn de functies van humor de *solidariteits*-, *machts*-, en *psychologische* functie. In dit onderzoek zal met behulp van het door haar opgestelde model bekeken worden welke functies van humor te herkennen zijn in de vergaderingen.

Daarbij is er volgens dit theoretisch kader wel degelijk een verschil in het gebruik van humor tussen Duitsers en Nederlanders. In dit onderzoek zal bekeken worden of in de vergaderingen Duitsers of Nederlanders relatief meer humor gebruikten en welke functies hun grappen vervulden.

Tenslotte zal er nog gefocust worden op kenmerken van grappen die specifiek waren voor luistertaal. In het maken van deze analyse speelt de groepssamenstelling en groepsdynamiek van de vergaderingen een belangrijke rol.

5. Methode

In dit onderzoek is gekeken naar de functies van humor in luistertaalconversaties in het Nederlands-Duitse grensgebied. Om tot resultaten te komen is een analyse gemaakt van humor in drie verschillende vergaderingen die plaats vonden rondom de Nederlands-Duitse grens. Er is gebruik gemaakt van een *mixed method*, een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek (Creswell et al 2003). Voor het kwalitatief gedeelte is een *kritische discours analyse* uitgevoerd. In dit hoofdstuk zullen de keuzes die in dit onderzoek gemaakt zijn beschreven en onderbouwd worden.

5.1 Materiaal

5.1.1. De casestudies

Om te kunnen onderzoeken welke functies humor in luistertaal heeft is gekeken naar drie verschillende vergaderingen in het Nederlands-Duitse grensgebied. Deze vergaderingen zijn bijgewoond, opgenomen en getranscribeerd door Beerkens (2010). Dit onderzoek is gedaan in het Nederlands-Duitse grensgebied omdat dit één van de weinige regio's is waar relatief veel luistertaal gebruikt wordt. Uit Beerkens (2010) haar survey bleek dat 27,4 procent van de

inwoners van dit gebied wel eens een conversatie voert in luistertaal. Voor dit relatief vrij hoge percentage geeft Beerkens een aantal verklaringen. Ten eerste leent het gebied zich goed voor luistertaal omdat Duits en Nederlands typologisch nauw gerelateerd zijn, wat een goede preconditionie vormt voor receptieve meertaligheid (Beerkens 2010). Ten tweede vindt er tussen Nederland en Duitsland een hoog aantal grensoverschrijdende activiteiten plaats, waarvoor alternatieve communicatiemodes nodig zijn. Beerkens (2010) rapporteert dat volgens het jaarlijkse rapport van Statistisches Bundesamt er in 2007 74,9 biljoen euro aan goederen en 56,9 biljoen euro aan diensten geëxporteerd werd vanuit Duitsland naar Nederland. Uit het rapport blijkt dat Nederland de tweede meest belangrijke handelspartner voor Duitsland, na Frankrijk, is. Dit hoge aantal aan grensoverschrijdende activiteiten kan niet genegeerd worden. Het betekent dat Nederlanders en Duitsers wel constant in contact moeten zijn met elkaar en dus met elkanders taal en cultuur in enige mate verbonden zijn. Goede communicatie is bij het contact tussen deze handelspartners erg belangrijk. Het gebruik van receptieve meertaligheid blijkt hiervoor een goed communicatie alternatief te zijn, zo stelden Roelands & Ten Thije (2006) volgens Beerkens (2010).

Er zijn drie vergaderingen geselecteerd uit het onderzoek van Beerkens (2010) : de *3+3 Conferentie*, *IJsselzone* en *Oase*. De selectie van de vergaderingen is zo gemaakt dat er zowel vergaderingen uit het maatschappelijk middenveld als overheidsvergaderingen worden beschouwd. Daarbij is er ook gekeken naar de locatie van de vergadering. De keuze van vergaderingen is zo gemaakt dat er zowel vergaderingen die in Nederland als in Duitsland plaats vonden werden meegenomen in het onderzoek.

Naam	Datum	Duur	Organisatie (Land)	Aantal aanwezigen	Organisationele vorm
3+3 Conferentie	21-12-2007	1 uur en 40 minuten	Universiteit van Wageningen, Wageningen (Nederland)	12	Overheid
IJsselzone	15-08-2008	1 uur en 8 minuten	Gemeentehuis Oude IJsselstreek, Gedringen (Nederland)	6	Maatschappelijk middenveld
Oase	08-05-2008	1 uur en 7	Oase, Gronau (Duitsland)	10	Maatschappelijk

		minuten			middenveld
--	--	---------	--	--	------------

Tabel 1: Overzicht van geanalyseerde vergaderingen

Nu volgt een korte omschrijving van de drie verschillende casestudy's (Beerkens 2010):

Casestudy '3+ 3 Conferentie'

De 3+3 Conferentie is een overheidsvergadering die twee keer per jaar plaats vind. In deze meeting vergaderen de Commissarissen van de Koningin van de drie provincies, Gelderland, Overijssel en Limburg met de drie Presidenten van de Overheid van de districten Münster, Cologne en Düsseldorf. Het doel van de vergadering is het bediscussiëren van grensoverschrijdende activiteiten .

Casestudy 'Ijsselzone'

In deze casestudy wordt vergaderd door de stichting 'Verbeting Oude Ijsselzone'. Het doel van deze vergadering is het ontwikkelen van een visie over een grensoverschrijdende zone. Het doel van de stichting is om een brochure te maken, waarin een plan wordt beschreven voor het verbeteren van de regio. Dit moet het resultaat worden van verschillende thematische vergaderingen over landschap, toerisme, dorpen en steden en werk en wonen. Deze stichting valt binnen het maatschappelijke middenveld.

Casestudy 'Oase'

Oase is een oecumenische vereniging waarin Nederlandse en Duitse leden religieuze evenementen organiseren in hun zogenaamde 'kerktuin'. Deze kerktuin bevindt zich praktisch op de grens tussen Duitsland en Nederland. Het comité van de vereniging heeft een paar vergaderingen per jaar, die buiten in de tuin worden gehouden als het weer dat toelaat. De vereniging werd opgericht in 2003, met als doel: het stimuleren van de solidariteit tussen Nederlanders en Duitsers en het stimuleren van dialoog tussen de verschillende kerkgemeenschappen. Deze vergadering kan worden gecategoriseerd binnen het maatschappelijk middenveld.

5.1.2 Transcript conventies

De drie vergaderingen zijn getranscribeerd door Beerkens (2010). Zij gebruikte hiervoor het transcriptie system HIAT, een systeem dat het volgens haar goed mogelijk maakt om linguïstisch onderzoek uit te voeren op de transcripten. Beerkens gebruikte de volgende transcript conventies (2010, 86-87):

/ = herstel

... = afbraak

• = pauze, korte stop in spreken

•• = naar schatting een pauze tot een halve seconde

••• = naar schatting een pauze tot drie kwart van een seconde

((5s)) = naar schatting een pauze van een halve seconde

(= begin van een fragment dat moeilijk te verstaan is

) = einde van een fragment dat moeilijk te verstaan is

((= begin van een fragment dat niet te verstaan is, of start van een pauze van een seconde

)) = einde van een fragment dat niet te verstaan is, of start van een pauze van een seconde

So = nadruk

˘ = vallend- stijgende toon

ˉ = gelijke toon

Tracks:

V = verbaal (uitingen in moedertaal)

Ger/Dut = verbaal (uitingen in tweede taal)

ENGtr = Engelse vertaling

sup = commentaren

5.2. Gespreksdeelnemers

Informatie over de verschillende gespreksdeelnemers van de vergaderingen kon worden afgeleid uit hun codering. De gespreksdeelnemers waren als volgt gecodeerd:

S1= Spreker nummer

m/f= man/vrouw

Ger= Duits

Dut= Nederlands

R staat voor de onderzoeker Roos Beerkens. Nu volgt er een overzicht van alle gespreksdeelnemers van de drie vergaderingen.

3+3 Conferentie

Aantal sprekers: 12, waarvan 9 man en 3 vrouw

Aantal Nederlanders: 6 (50 %)

Aantal Duitsers: 6 (50 %)

Gespreksdeelnemer	Organisatie, Functie
S1mDut	Universiteit van Wageningen, gastheer van de locatie
S2mDut	Commissaris van de Koningin, provincie Overijssel
S3mDut	Commissaris van de Koningin, provincie Limburg
S4mDut	Afgevaardigde, provincie Limburg
S5mGer	President van de Overheid, district Münster
S6mGer	Afgevaardigde, district Münster
S7mGer	Vervanger van President van de Overheid, District Düsseldorf
S8mGer	President van de Overheid, provincie Gelderland (voorzitter)
S9fDut	Afgevaardigde, provincie Gelderland
S10mGer	President van de Overheid, district Cologne
S11mGer	Afgevaardigde, district Cologne
S12fGer	Afgevaardigde, Ministerie North-Rhine Westphalia, Düsseldorf

Tabel 2: Gespreksdeelnemers van casestudy '3+3 Konferentie'

Van alle uitingen van de gespreksdeelnemers van deze vergadering werd 96.6 % gemaakt in een moedertaal en 3.3 % in een andere taal. Alleen de Nederlandse gespreksdeelnemers spraken soms in een andere taal dan hun moedertaal (Beerkens 2010, 133).

Casestudy 'Ijsselzone'

Aantal sprekers: 6, waarvan alle man

Aantal Nederlanders: 4 (66.7 %)

Aantal Duitsers: 2 (33.3 %)

Gespreksdeelnemer	Organisatie, Functie
S1mDut	Lid van de stichting, uit gemeente Gendringen
S2mGer	Voorzitter van de stichting, uit gemeente Kreis Borken
S3mGer	Planner bij Kreis Borken
S4mDut	Planningsadviseur bij een Nederlands bedrijf (commercieel)
S5mDut	Planner
S6mDut	Secretaris van de stichting

Tabel 3: Gespreksdeelnemers van casestudy 'Ijsselzone'

Geen van de gespreksdeelnemers wordt als voorzitter geadresseerd. Echter, omdat S2mGer de voorzitter van de stichting is, nam hij waarschijnlijk ook de leiding in de vergadering (Beerkens 2010).

De gespreksdeelnemers spraken in 93.1 % van al hun uitingen in hun moedertaal en 6.9 % in een andere taal (Beerkens 2010, 145).

Casestudy 'Oase'

Aantal sprekers: 10, waarvan 5 man en 5 vrouw

Aantal Nederlanders: 5 (50 %)

Aantal Duitsers: 5 (50 %)

Gespreksdeelnemer	Organisatie, Functie
S1mGer	Lid van Oase (Voorzitter)
S2fGer	Lid van Oase
S3fDut	Lid van Oase

S4fGer	Lid van Oase en priester
S5fGer	Lid van Oase
S6fGer	Lid van Oase
S7mGer	Lid van Oase (organisator van de meeste evenementen)
S8fGer	Lid van Oase
S9fDut	Lid van Oase
S10mDut	Lid van Oase

Tabel 4: Gespreksdeelnemers van casestudy 'Oase'

In deze vergadering werd er 92.4 % van de tijd in de moedertaal gesproken en 7.6 % in een tweede taal (Beerkens 2010, 147).

5.3. Onderzoeksprocedure

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is in dit onderzoek gebruik gemaakt van een *mixed method*. Een *mixed method* is een onderzoeksaanpak waarin kwantitatieve en kwalitatieve methoden geïntegreerd worden. Het voordeel van dit type onderzoek is dat kwalitatief en kwantitatief onderzoek samen een beter begrip vormen van het onderzoeksprobleem dan een opzichzelfstaande onderzoeksmethode (Creswell et al. 2003). In dit onderzoek is de kwantitatieve methode gebruikt om de algemene kenmerken van de humor binnen de vergaderingen te onderzoeken en deze in tabellen te verwerken. Het kwalitatieve deel van het onderzoek bestaat uit een *kritische discours analyse*. Aan de hand van deze onderzoeksaanpak is een diepere analyse gemaakt van de functies en strategieën van de grappen. Volgens Fairclough (1992) maken de meeste onderzoekers een kritische discours analyse wanneer zij kijken naar de rol van humor in interactie, omdat deze onderzoeksmethode het mogelijk maakt om een diepteanalyse te maken van communicatie. In de kritische discours analyse wordt op drie niveaus onderzoek gedaan: op het niveau van de tekst, de discursieve praktijk en sociale praktijk. Deze manier van aanpak is zeer geschikt als methode voor dit onderzoek omdat op deze manier de humorfragmenten in hun context geanalyseerd kunnen worden. Op het niveau van de tekst werd gekeken naar welke fragmenten zich als humor categoriseerde, op het discursieve niveau werd gekeken wat het effect was van de grappen in de gesprekken en op het niveau van de sociale praktijk werden verklaringen gezocht voor deze functies aan de hand van contextuele factoren. De contextuele factoren waren ten eerste de invloed van luistertaal en ten

tweede de invloed van de nationaliteit van de sprekers op het gebruik van humor. Met behulp van deze onderzoeksmethode was het dus ook mogelijk om naar verklaringen te zoeken voor de bevindingen.

5.3.1. Selectie fragmenten

De eerste stap van dit onderzoek was het vormen van een corpus van humor fragmenten. De fragmenten zijn geselecteerd aan de hand van de definitie van grappen die centraal stond in dit onderzoek, namelijk: 'bewuste pogingen om mensen te laten lachen' (Kuipers 2001). Dit zijn grappen waarvan de spreker hoopt dat erom gelachen zal worden. Er is gekozen om deze definitie te gebruiken omdat er bekeken wordt om welke redenen de deelnemers grappen maken. Als zij met een bepaalde reden een grap maken zijn zij zich wel degelijk bewust van het feit dat ze een grap gaan maken.

De grap moest aan de volgende voorwaarden voldoen om opgenomen te worden in het corpus:

- De spreker of de luisteraar moet lachen
- Uit de grap moet blijken dat deze bewust werd gemaakt

Het kwam af en toe voor dat er in het transcript gelachen werd om wat iemand zei, maar dat de grap duidelijk niet bewust was gemaakt. Deze lach zou bijvoorbeeld een schaamtelach kunnen zijn. Dit type lach is dan deel van een 'repair' patroon, waarin er een probleem van receptie wordt ontdekt (Beerkens 2010). Deze vorm van lachen wijst op een onbewuste grap en is niet meegenomen in het onderzoek.

In totaal voldeden 118 grappen aan deze voorwaarden. Deze zijn opgenomen in het corpus waarmee verder is gewerkt in het onderzoek.

5.3.2. De codering van de grappen

Nadat het corpus compleet was, zijn de volgende kenmerken van iedere grap genoteerd in een Excel bestand:

- De regels van het fragment
- De codering van de spreker
- De nationaliteit van de spreker
- De taal waarin de grap werd gemaakt
- De functie van de grap
- De strategie van de grap
- Eventuele bijzonderheden/opmerkingen

Het coderingssysteem dat hiervoor gebruikt is wordt weergegeven in *Bijlage A*. De eerste vier kenmerken waren direct uit het transcript af te lezen en vergden geen verdere analyse. Deze kenmerken zijn direct genoteerd in een Excel bestand. Het coderen van de functies, de strategieën en de taalhandelingpatronen van de grappen vergde echter een diepere (kwalitatieve) analyse. In het navolgende wordt toegelicht hoe deze analyse is gemaakt.

Coderingssysteem functies van de grappen

In deze studie is een *kritische discours analyse* gemaakt om te kunnen bepalen welke functie ieder humorfragment had. Zoals al eerder beschreven is dit een zeer geschikte kwalitatieve methode omdat aan de hand van deze methode een diepteanalyse gemaakt kan worden van de tekst (in dit geval de transcripten) in relatie met de context (Fairclough 1992). Hierdoor kon in dit onderzoek gekeken worden welke functies van humor zo specifiek waren voor luistertaal en op welke manier deze verschilde per nationaliteit.

Het noteren van de hoofdfunctie van iedere grap is gedaan met behulp van het functiemodel van Hay (2000), zoals omschreven in het theoretisch kader van dit onderzoek (in hoofdstuk 4.4). Hay (2000) stelde een functiemodel op van humor, met daarbij horende strategieën. De functie van humor is het effect dat de grap heeft en de strategie is de manier waarop dit effect bereikt wordt. Op basis van Hay (2000) haar model werd er tijdens het coderen van de grappen een letter gegeven voor de hoofdfunctie van de grap en een cijfer voor de strategie ervan. Het coderingssysteem dat hiervoor is gebruikt ziet er als volgt uit:

Codering	Functie	Codering	Strategie
A	Solidariteit	1	Delen van herinneringen
		2	Benadrukken van gedeelde ervaringen en interesses
		3	Grenzen van de groep benadrukken
		4	Plagen
B	Macht	5	Conflict opzettelijk proberen te veroorzaken
		6	Controle uitoefenen
		7	Grenzen stellen van wat wel en niet kan

		8	Plagen
C	Psychologisch	9	Jezelf verdedigen
		10	Omgaan met contextueel probleem
D	Niet te categoriseren	11	Niet te categoriseren

Tabel 5: Coderingssysteem van de functies en strategieën van grappen

Een enkele grap had meerdere herkenbare functies. Toch is er voor gekozen om slechts één hoofdfunctie te noteren omdat in de meeste gevallen vooral één functie erg opviel. Het coderen van de grappen eiste een kritische blik. Tijdens het coderen werd er op een aantal zaken gelet. Ten eerste werd er aandacht besteed aan de context waarin de grap gemaakt werd. Dit omvatte het doel van de vergadering en de gespreksstof. Het coderen van de grappen vergde een goed begrip van de Duitse taal. Om dit probleem te reduceren is er samen gewerkt met een tweede onderzoeker. De moedertaal van de tweede codeur was Duits. De functies en strategieën van de grappen zijn in overleg met haar bepaald.

5.3.3 Verwerking in SPSS

Nadat alle coderingen in het Excel bestand zijn ingevoerd is dit bestand omgezet in een SPSS bestand. Dit SPSS bestand is terug te vinden in de bijlagen. Om toetsen uit te kunnen voeren zijn een aantal codes omgezet van letters of woorden naar cijfers. Het coderingssysteem is toegevoegd in *Bijlage A*. SPSS is gekozen om te gebruiken omdat in dit programma op een snelle, efficiënte wijze vergelijkingen van de kenmerken van de grappen gemaakt kunnen worden met de functie 'descriptives'.

5.4 Analyse

Aan de hand van de *kritische discours analyse* is vervolgens een analyse gemaakt van de 'rich points' die naar boven kwamen in de resultaten uit de coderingsfase van het onderzoek. Met 'rich points' wordt geduid op opvallende resultaten in de coderingsfase van het onderzoek. Deze opvallende resultaten zijn beschreven en getracht te verklaren. Daarnaast is er een diepere analyse gemaakt van de grappen die niet te categoriseren waren binnen het model van Hay (2000). Er is veel aandacht aan deze grappen besteed omdat er verwacht werd dat de kenmerken van deze grappen specifiek zouden zijn voor luistertaal.

6. Resultaten

Uit de drie verschillende vergaderingen zijn 118 humorfragmenten geselecteerd en geanalyseerd. In dit hoofdstuk vindt een analyse plaats van de verschillende fragmenten. Eerst wordt kort beschreven hoeveel grappen er in welke vergaderingen, door welke etnische groepen zijn gemaakt. Daarna wordt beschouwd in hoeverre de functies, zoals beschreven door Hay (2000), toepasbaar zijn op de humorfragmenten in deze vergaderingen. Ten slotte wordt er bekeken welke kenmerken van humor specifiek zijn voor luistertaal en welke functies zij vervullen.

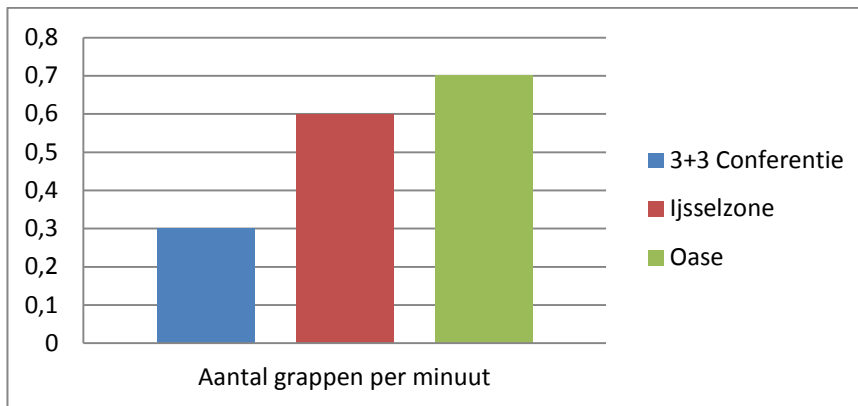
6.1. In hoeverre verschilt het aantal gemaakte grappen per vergadering en nationaliteit?

Binnen dit onderzoek is een selectie van fragmenten gemaakt, gebaseerd op de volgende definitie van een grap: 'een bewuste pogingen om mensen te laten lachen'. In totaal zijn er 118 grappen geselecteerd. De verdeling van het aantal grappen per vergadering wordt geïllustreerd in de onderstaande tabel.

Vergadering	Aantal grappen (N=118)
3+3 Conferentie	30 (25.4 %)
IJsselzone	41 (34.7 %)
Oase	47 (39.8%)

Tabel 6: Aantal 'grappen' per vergadering (N=118)

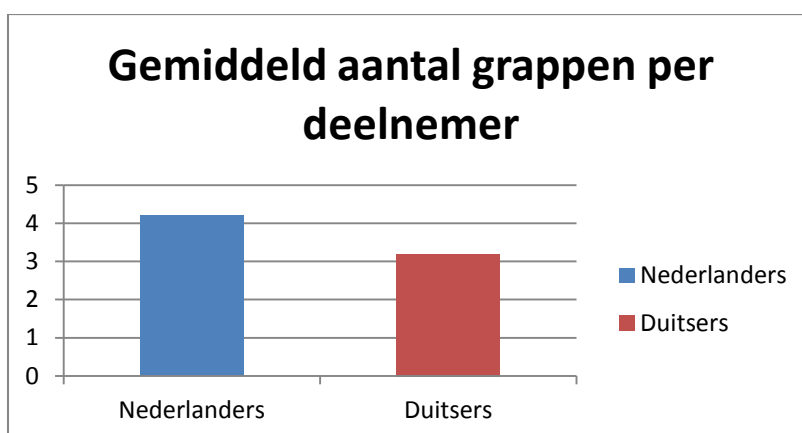
Er kunnen echter pas geldige conclusies gemaakt worden over het aantal grappen als de lengte van de vergadering wordt mee genomen, omdat de vergaderingen verschillende lengtes hadden. In onderstaande grafiek wordt het gemiddeld aantal grappen per minuut voor iedere vergadering weergegeven

Figuur 2: Gemiddeld aantal grappen per minuut, opgesplitst per vergadering

Aan de hand van figuur 2 kan worden geconcludeerd dat in de 'Oase' en 'IJsselzone' vergaderingen relatief meer grappen werden gemaakt dan in de '3+3 Conferentie'. In de 'Oase' vergadering werden gemiddeld twee keer zo veel grappen gemaakt als in de '3+3 Conferentie'. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat '3+3 Conferentie' de enige overheidsinstantie was, waardoor de communicatieve doelen van de vergadering anders zouden kunnen zijn. Dit zou van invloed kunnen zijn op de ruimte voor humor. Om dit met zekerheid vast te stellen zou eerst functioneel pragmatisch vervolgonderzoek uitgevoerd moeten worden.

In totaal zijn er 118 grappen gemaakt, waarvan 69 grappen door de Nederlandse gespreksdeelnemers en 49 grappen door de Duitse gespreksdeelnemers. Als het aantal Duitse en Nederlandse gesprekdeelnemers meegenomen wordt in deze vergelijking maakten de Nederlanders relatief meer grappen. Het gemiddelde aantal grappen per deelnemer wordt geïllustreerd in figuur 3.

Figuur 3: Gemiddeld aantal grappen per deelnemer, opgesplitst in nationaliteit

Uit bovenstaande grafiek is af te lezen dat de Nederlanders gemiddeld 4,2 en de Duitsers gemiddeld 3,2 grappen maakten gedurende de gehele vergadering, Het aantal grappen dat de Nederlandse gespreksdeelnemers maakte ligt dus 21.1% hoger. Een mogelijke verklaring voor dit resultaat zou kunnen zijn dat twee van de drie vergaderingen in Nederland werden gehouden en de Nederlanders over het algemeen ook in de meerderheid waren. Hierdoor zouden de Nederlanders zich misschien meer op hun gemak hebben gevoeld, waardoor het voor hun gemakkelijker voelde om een grap te maken. In het theoretisch kader werd echter ook al beschreven dat Duitsers zich in het algemeen ook gewoon minder focussen op humor dan op rationaliteit en efficiëntheid. Dit biedt ook een mogelijke verklaring voor dit resultaat.

6.2. In hoeverre zijn de functies van humor, zoals Hay (2000) deze beschreef, terug te herkennen in de onderzochte luistertaalconversaties?

Na het noteren van de algemene kenmerken, is van ieder humorfragment een functie bepaald. Dit is gedaan aan de hand van de functies van humor (Hay 2000). Volgens Hay waren de hoofdfuncties van humor: *solidariteit*, *macht* en de *psychologische* functie. Voorbeelden van de gecodeerde fragmenten zijn te vinden in hoofdstuk 6.3 t/m 6.6. De resultaten van deze functiecoderingen worden omschreven in de onderstaande tabel.

Functie	Totaal	Nederlanders	Duitsers
Solidariteit	74 (62.7 %)	43 (62.3 %)	31 (63.3 %)
Macht	15 (12.7 %)	7 (10.1%)	8 (16.3 %)
Psychologisch	17 (14.4%)	10 (14.5 %)	7 (14.3 %)
Niet te categoriseren	12 (10.2 %)	9 (13 %)	3 (6.1 %)
Totaal	118 (100 %)	69 (100 %)	49 (100 %)

Tabel 7: Frequentie van grappen per functie opgesplitst in het totaal aantal grappen en het totaal aantal grappen per nationaliteit (en het percentage ervan)

Uit tabel 7 is veel informatie te halen. Uit de eerste kolom (het totale aantal grappen) is af te lezen dat het grootste gedeelte van de grappen gemaakt werd om de solidariteit in de groep te verhogen (62.7 %). Hieruit is af te leiden dat de meeste grappen dus binnen luistertaal in het

Nederlands-Duitse grensgebied gemaakt werden om solidariteit te verhogen. Volgens Marra en Holmes (2007) kan humor gezien worden als 'lijm die de groep bij elkaar houdt'. Humor maakt volgens Ten Thije deel uit van het homileïsch discours. Het doel van deze taalhandeling is het opbouwen van een gemeenschap (Ten Thije 2009). Het zou kunnen zijn dat er in de vergaderingen extra behoefte was aan deze verbindende werking van humor omdat gespreksdeelnemers twee totaal verschillende achtergronden hadden en zich daardoor wellicht niet zo verbonden voelden. Een tweede verklaring kan zijn dat er binnen luistertaal relatief meer ongemakkelijke en vervelende situaties voorkomen doordat taal niet begrepen wordt. Een grapje zou ervoor kunnen zorgen dat de luisteraar zich na zo een situatie weer beter voel of kan een situatie als deze vermijden. In hoofdstuk 6.3 zal worden ingegaan op de verschillende strategieën die de gespreksdeelnemers gebruikten om deze functie te vervullen.

Uit tabel 7 is ook af te lezen dat de psychologische functie van humor (14.4%) gemiddeld iets meer voorkwam dan de machtfunctie (12,7 %), maar het aantal grappen dat zich binnen deze functies categoriseerde lag vrij dicht op elkaar. Opvallend is echter wel dat de Duitsers relatief meer grappen maakten die zich binnen de machtsfunctie categoriseerden. Hierop wordt dieper ingegaan in hoofdstuk 6.4. Het aantal grappen dat niet binnen een bepaalde categorie te plaatsen was lag voor de Nederlanders hoger (13 %). Een diepere analyse van deze grappen wordt gemaakt in hoofdstuk 6.5.

6.3. In hoeverre zijn welke strategieën gebruikt voor de functie 'solidariteit' in de vergaderingen?

Hay (2000) beweert dat humor relatief vaak functioneert als solidariteitsverhogende factor. Kuipers (2001) is het hier mee eens. Zij stelt dat humor een verbindende functie heeft. Dit onderzoek heeft ook uitgewezen dat de meest grappen in luistertaal in deze vergaderingen inderdaad gemaakt zijn om de solidariteit te verhogen (62.7 % van alle grappen). In het theoretisch kader zijn een aantal strategieën genoemd waarin humor volgens Hay (2000) gebruikt kan worden om solidariteit te vergroten. In de volgende tabel wordt weergegeven hoe vaak deze strategieën in de vergaderingen werden ingezet om de solidariteit in de groepen te verhogen.

Solidariteitsstrategie	Totaal	Nederlanders	Duitsers
Delen van herinneringen	7 (9.5%)	7 (16.3 %)	0 (0 %)
Benadrukken gedeelde ervaringen en interesses	24(32.4 %)	13 (30.2 %)	11 (35.5 %)
Grenzen van de groepen aangeven	26 (35.1 %)	10 (23.3 %)	16 (51.2 %)
Plagen	16 (21.7 %)	13 (30.2 %)	4 (12.9 %)
Totaal	74 (100 %)	43(100%)	31(100%)

Tabel 8 : Frequentie van grappen per solidariteitsstrategie, opgesplitst in het totaal aantal grappen en het totaal aantal grappen per nationaliteit (en het percentage ervan)

Het valt op aan tabel 8 dat in de vergaderingen vaak geprobeerd werd de solidariteit te verhogen door grappen te maken over gedeelde ervaringen en interesses (32.4 %) en door grenzen van de groepen te benadrukken (35.1 %). Een gemeenschappelijke ervaring of interesse diende hier als de lijm die de groepsdeelnemers verbond en bij elkaar hield. Deze gedachtegang komt overeen met wat er in het theoretisch kader over de doelen van humor als taalhandeling is gezegd. Hierin werd vastgesteld dat humor deel uit maakte van het homileisch discours, met als doel 'het opbouwen van een gemeenschap'. Een voorbeeld hiervan is te vinden in het volgende fragment.

..	1092	1093
S4mDut [vDUT] ((Laughs 3s)).		
S2mGer [vGER] ((Laughs 5s)).		
S1mDut [vDUT] ((Laughs 3s)).		
S6mDut [vDUT] je moet er een heel programma van maken hè! ((Laughs 2s)). Je kent toch		
S6mDut [sup] ((Laughs while speaking)).		

[656]

..	
S6mDut [vDUT] wel het verhaal van ((unv. •)) en (Thiemen-Brouwer) toen die op de/ • ik	

[657]

..	
S6mDut [vDUT] weet niet (waar ze toen geweest) zijn/ zijn ze toch samen door een glazen	

[658]

	..	1094	1095
S4mDut [vDUT]		((Laughs 2s)).	
S2mGer [vGER]		((Laughs 2s)).	
S1mDut [vDUT]		((Laughs 2s)).	Volgens mij heeft ((unv. •)) toen asbak door
S6mDut [vDUT]	deur gelopen?	((Laughs 3s)).	

[659]

	..	1096	1097
S4mDut [vDUT]			Nee, dat was in Den
S1mDut [vDUT]	het raam gegooid, of waar was dat?	((Laughs 1s)).	
S6mDut [vDUT]		((Laughs 2s)).	

[660]

Figuur 4: Fragment uit het transcript 'Ijsselzone' (segment 655-660)

In dit fragment spreekt S6mDut over een verhaal waarvan hij aanneemt dat de andere gespreksdeelnemers het ook kennen. Binnen dit verhaal over Thiemen-Brouwer maakt hij een grapje. Als de andere gespreksdeelnemers vervolgens gezamenlijk om dit grapje lachen versterkt dit hun band. De basis voor deze versterkte verbinding is dus de gemeenschappelijke kennis die deelnemers hebben over dit verhaal, waardoor ze uiteindelijk allemaal moeten lachen. Uiteindelijk heeft deze grap een solidariteitsverhogende functie en werkt deze inderdaad mee aan het behalen van het doel van het homileïsch discours: het opbouwen van een gemeenschap.

Het aantal grappen waarmee grenzen benadrukt werden lag ook relatief hoog in de drie vergaderingen (32.4 %). Door het maken van grappes over personen of groepen die niet bij de vergadering aanwezig waren werden deze als een 'out-group' afgeschilderd en werden de groepsgrenzen dus versterkt.

Uit tabel 9 is ook op te maken dat er in beide groepen gebruik werd gemaakt van 'teasing'. De Nederlanders maakten er echter relatief meer gebruik van (30.2%) dan de Duitsers (12.9%). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het merendeel van de vergaderingen in Nederland plaats vond. Wellicht voelden de Nederlanders zich hierdoor meer op hun gemak en durfden ze daardoor eerder te plagen. Daarnaast waren er vaak relatief meer Nederlanders dan Duitsers aanwezig. Dit zou er ook toe hebben kunnen leiden dat de Nederlanders zich meer op hun gemak voelden. Ten slotte zou een verklaring kunnen zijn dat Nederlandse humor vaak wat directer is, zoals gebleken uit het theoretisch kader van dit onderzoek. Een vrij directe vorm van humor wordt gebruikt in het volgende fragment:

[6]	S1mGer [v]	Untersuchung heute. • Annegret ist nach langer Operation wieder/ nach/
	S10mDut [v]	Hñ.
		.. 8 9 10 11
	S1mGer [v]	nach schwere Operation, und • ehm... Bitte?
	S2fGer [v]	((Unv. • •)) ((Laughs • •)).
	S10mDut [v]	Annegret ist ein kneusje. Zij is
[7]		.. 12 13
	S2fGer [v]	((Laughs • •)).
	S5fDut [v]	((Laughs • • •)).
	S8mGer [v]	• Kneusje, was is de bedoeling van een
	S10mDut [v]	een kneusje, • • kneusje.
[8]		.. 14 15 16 17 18
	S2fGer [v]	((Laughs 1s)). Krukke. ((laughs 2s)).
	S5fDut [v]	((Laughs • •)).
	S8mGer [v]	kneusje? Ach so.
	S9mDut [v]	Precies, zo gaat dat bij ons ((laughs •)).
	S10mDut [v]	Kneusje.
[9]		19 20
	S2fGer [v]	((Laughs 1s)).
	S8mGer [v]	Ja en nu/ nu begrijp ik het.
	S9mDut [v]	(Over de taal)((unv. •)) gesproken, nou we
[10]		

Figuur 5: Fragment uit het transcript 'Oase' (segment 6-10)

In dit fragment kondigt S1mGer aan dat Annegret weer terug is na een operatie. S10mDut noemt haar vervolgens herhaaldelijk een 'kneusje'. Op deze manier plaagt ze haar dus met de operatie die ze ondergaan heeft. Hier wordt door een aantal gespreksdeelnemers om gelachen. Uit de onderwerpen van deze vergadering is af te leiden dat de deelnemers elkaar al goed kennen. Er zal dus waarschijnlijk ook al een *joking relationship* bestaan tussen de deelnemers, ook tussen S10mDut en Annegret in dit gesprek. Zoals beschreven in het theoretisch kader is dit een relatie

waarin men elkaar al zo goed kent dat plagen geaccepteerd wordt. Plagen is dan niet vijandelijk, maar vriendelijk bedoeld en vergroot de solidariteit.

Ten slotte is het erg opvallend dat de Duitsers relatief meer grappen maakten om grenzen te benadrukken. Dit komt niet overeen met het geschetste theoretisch kader, waaruit bleek dat juist Nederlanders geneigd zijn veel grapjes te maken over de 'out-groep'. Hiervoor zouden een aantal mogelijke verklaringen kunnen worden gegeven, maar het is belangrijk dat er niets met zekerheid gezegd kan worden, omdat ook andere factoren van invloed zouden kunnen zijn op dit resultaat. Een mogelijke verklaring zou echter wel kunnen zijn dat de Duitsers in de minderheid waren en relatief vaker in het buitenland vergaderden. Wellicht hadden zij hierdoor meer behoefte aan solidariteit en was het maken van grapjes over outsiders voor hen een manier om de solidariteit te vergroten.

6.4. In hoeverre zijn welke strategieën gebruikt voor de functie 'macht' in de vergaderingen?

De tweede functie die Hay (2000) benoemt, is de machtsfunctie. Volgens haar kan humor de macht van de spreker vergroten. In de vergaderingen werd humor in 12.7 % van alle gevallen gebruikt om deze reden. In het theoretisch kader zijn de strategieën beschreven die volgens Hay (2000) gebruikt kunnen worden om deze macht te vergroten. In onderstaande tabel is af te lezen wat deze strategieën zijn en binnen welke strategie humor een sleutel vormde voor het vergroten van de macht van de spreker.

Strategie	Totaal	Nederlanders	Duitsers
Conflict opzettelijk proberen te veroorzaken	1 (6.3 %)	1(12.5 %)	0 (0 %)
Controle uitoefenen	5 (31.3 %)	4 (50 %)	1 (12.5 %)
Plagen	5 (31.3%)	1 (12.5 %)	4 (50 %)
Grenzen van de groep benadrukken	5 (31.3%)	2 (25 %)	3 (37.5%)
Totaal	16(100%)	8(100%)	8(100%)

Tabel 9: Frequentie van grappen per machtsstrategie , opgesplitst in het totaal aantal grappen en het totaal aantal grappen per nationaliteit (en het percentage ervan)

Uit tabel 9 blijkt dat in deze drie vergaderingen de drie strategieën: *controle uitoefenen*, *plagen* en *benadrukken van de grenzen van de groep* een even groot aandeel leverden in de vergroting van macht. Aangezien er relatief gezien niet heel veel grappen gemaakt werden om de macht te vergroten is het lastig om generaliseerbare conclusies te trekken over deze resultaten. Om deze reden zal er ook geen analyse plaats vinden over de verschillen tussen Duitsers en Nederlanders in deze tabel. Om meer inzicht te krijgen in de manieren waarop humor in luistertaal macht kan vergroten, zou er vervolgonderzoek moeten worden uitgevoerd. In het volgende fragment volgt een voorbeeld van het uitoefenen van controle.

[686]					
	S1mGer [v]	angesprochen. • Ähm ähm ähm...			Ja? Da
	S10mDut [v]			Das Oasefeuerprogramm uh...	
			1217		1218
	S1mGer [v]	waren wir gerade bei. Da waren wir fertig, oder warst du noch?			
	S10mDut [v]		Ja.		Nee nee,
[687]					
			1219	1220	1221 1222
	S1mGer [v]	Ach so.			Ja.
	S10mDut [v]	ik uh	moet nog iets uh toevoegen.		Uh we hebben uh de datum één
[688]					
				1223	1224
	S1mGer [v]				Heel goed
	S10mDut [v]	augustus. Komt die jou goed uit uh uh tussen twee haakjes?			
[689]					
				1225	1226
	S1mGer [v]	((laughs • •)).			
	S10mDut [v]			Heel goed, mooi zo. • Uh, één augustus hebben we nog een/	

Figuur 6: Fragment uit het transcript 'Oase' (segment 306-310)

In dit fragment oefent S10mDut controle uit op een andere gespreksdeelnemer. Hij vraagt of de datum één augustus S1mGer 'tussen haakjes' goed uitkomt. Door hem op deze manier de vraag te stellen is zijn onderliggende boodschap eigenlijk dat zelfs als deze datum S1mGer niet goed

uit zou komen, S10mDut toch eigenlijk wel liever heeft dat hij er bij is. Als S1mGer antwoordt met 'heel goed', dan blijkt ook wel dat S10mDut daar erg blij mee is en gaat hij vrij direct over op het volgende punt, zodat hij S1mGer geen tijd meer geeft om zich te bedenken. Door humor te gebruiken met de woorden 'tussen haakjes' probeert hij de eis om er bij te zijn iets minder zwaar te doen lijken. Hierdoor hoopt S10mDut waarschijnlijk dat S1mGer sneller instemt met de datum. S10mDut oefent dus met zijn grapje controle uit en beïnvloedt hiermee zijn publiek. Dit vergroot uiteindelijk zijn macht.

6.5 In hoeverre zijn welke strategieën gebruikt voor de 'psychologische' functie in de vergaderingen?

De grappen binnen de drie vergaderingen bleken in 14.4 % van alle grappen een psychologische functie te hebben. Met de psychologische functie van grappen doelt Hay op de grappen die er echt voor bedoeld zijn om de spreker zich beter te laten voelen (2000). Daarvoor zijn twee strategieën mogelijk, die ook omschreven staan in het theoretisch kader van dit onderzoek: *het verdedigen van jezelf* en *het omgaan met een contextueel probleem*. Het aantal gemaakte grappen per strategie staat beschreven in tabel 11.

Strategie	Totaal	Nederlanders	Duitsers
Jezelf verdedigen	9 (56.3 %)	3 (33.3 %)	6 (85.8%)
Omgaan met contextueel probleem	7 (43.8%)	6 (66.6 %)	1(14.3 %)
Totaal	16(100%)	9 (100%)	7 (100%)

Tabel 10: Frequentie van grappen per psychologische strategie, opgesplitst in het totaal aantal grappen en het totaal aantal grappen per nationaliteit (en het percentage ervan)

Aan de hand van de tabel is af te lezen dat de totale verdeling van beide strategieën vrij gelijk was. Wat wel opvalt is dat Nederlanders relatief meer op een humoristische wijze inspeelden op contextuele problemen en dat Duitsers zichzelf relatief meer verdedigden. Deze resultaten kunnen echter niet gegeneraliseerd worden op luistertaal in het algemeen, aangezien er daar ook te weinig humorfragmenten voor zijn onderzocht. In het volgende fragment is een voorbeeld te zien van een dergelijk inspelen op een contextueel probleem.

S1mGer [v]	Liesbeth.	Ja, • und ein bisschen
S6fDut [v]		Hallo! (Mag ik nog een stoel)
S9mDut [v]		Liesbeth, • welkom.
S10mDut [v]	Hai Liesbeth.	

[44]

	..	66
S1mGer [v]	zusammen rücken, dann kriegen wir...	
S9mDut [v]	Liesbeth, kom maar hier en laat Bernd	
S10mDut [v]		

[45]

	..	67	68	69
S1mGer [v]		((Laughs 3s)).		((5s)) Der hilft dich wohl.
S3fDut [v]		((Laughs 1s)).		
S6fDut [v]		((Laughs 2s)).		
S7mGer [v]		((Laughs 2s)).		
S9mDut [v]	maar staan.	((Laughs 1s)).		
S10mDut [v]				
[k]			((S6 and S7 arrange chairs))	
[nn]				

Figuur 7 : Fragment uit het transcript 'Oase' (segment 43-45)

In het bovenstaande fragment gaat S9mDut in op een contextueel probleem, zoals beschreven in het theoretisch kader. De gespreksdeelnemster Liesbeth komt te laat binnen en voor haar is nog geen stoel klaar gezet. S9mDut maakt vervolgens het grapje dat Bernd zijn stoel maar voor haar moet afstaan. Door een grapje te maken over een contextueel probleem voorkomt S9mDut een ongemakkelijke situatie en hoopt zich hierdoor waarschijnlijk uiteindelijk beter te voelen.

Binnen dit deel van het onderzoek viel op dat relatief veel contextuele grappen gemaakt werden over stereotype kenmerken van Duitsers of Nederlanders. Dit is een type grap die kenmerkend zou kunnen zijn voor interculturele communicatie. Met dit type humor spelen de sprekers heel erg duidelijk in op de groepssamenstelling waarin vergaderd wordt (namelijk met twee etnische groepen). Door een dergelijke grap te maken worden etnische grenzen ter discussie gesteld. Als een spreker deze grap over een stereotype kenmerk van zijn eigen etnische achtergrond maakt dan categoriseert zich dit als zelfspot. Volgens Hay(2000) hebben grappen waarin zelfspot wordt gebruikt een *psychologische* functie en is het doel ervan dus om de spreker beter te laten

voelen. Als iemand zichzelf al te kijk zet, maakt deze persoon het immers voor een ander lastiger om kritiek te geven. In het volgende fragment wordt hiervan een voorbeeld gegeven:

	..	1016
S8mDut [v]	agendapunt, dat is de rondvraag. ((1s)) Ik vind dat wel iets typisch Nederlands	
[980]		
	1017	
S8mDut [v]	overigens zo'n rondvraag, dan kun je namelijk weer opnieuw beginnen met	
[981]		
	1018	1019
S2mDut [v]	((laughs 2s))	
S6mGer [v]	((laughs 1s))	
S8mDut [v]	vergaderen, • maar dat is niet de bedoeling. Dat is niet de bedoeling. Ik keek even • /	

Figuur 8: Fragment uit het transcript '3+3 Conferentie' (segment 979-981)

In dit fragment geeft S8mDut eerst aan dat het volgende agendapunt de rondvraag is. Vervolgens bespot hij de wijze waarop Nederlanders altijd een rondvraag gebruiken. In dit fragment wordt duidelijk dat S8mDut zichzelf indekt door het maken van een grap over de rondvraag. Door te spotten met de wijze waarop Nederlanders altijd een rondvraag gebruiken, laat hij blijken dat hij het ook niet eens is met dit onderdeel van de vergadering en schiet hij dus in de verdediging voor zijn eigen acties. Dit is een goed voorbeeld van een *psychologische* functie van humor. Tevens is dit een voorbeeld van een kenmerk dat specifiek zou kunnen zijn voor humor in interculturele communicatie. Er wordt immers een grap gemaakt over een stereotype kenmerk van Nederlanders. Een grap als deze zal waarschijnlijk sneller worden gemaakt in een luistertaal conversatie dan een conversatie met alleen Nederlanders. Over dit specifieke kenmerk zal ook worden uitgeweid in de volgende paragraaf.

6.6. Welke kenmerken van de grappen zijn specifiek voor luistertaal en welke functie vervullen zij?

In dit onderzoek zijn een aantal kenmerken van grappen ontdekt die specifiek zouden kunnen zijn voor interculturele communicatie, of voor luistertaal. Deze specifieke kenmerken van grappen zijn ontdekt door het gehele corpus maar waren vooral typerend voor grappen die de *psychologische* functie hadden of waarvan de functie *niet te categoriseren* was. De volgende twee specifieke kenmerken van humor in luistertaal vielen op in dit gesprek:

- Er werden relatief veel grappen gemaakt over taalproblemen in de conversatie

- Veel humor ging over stereotypes met betrekking tot taal en cultuur (zowel over de eigen als over de andere cultuur).

Deze twee kenmerken zullen in dit hoofdstuk worden toegelicht. Het corpus was echter niet groot genoeg om vast te kunnen stellen dat deze kenmerken geldig zijn op alle luistertaalconversaties..

Humor over taalproblemen in de conversatie

Tijdens het analyseren van het corpus viel op dat er veel grappen gemaakt werden over taalproblemen in de conversatie. Deze grappen werden gemaakt als iemand niet begreep wat er gezegd werd, of als iemand zich in de andere taal wilde uitdrukken, maar dit niet lukte. Dit soort humor zou typerend voor luistertaal kunnen zijn omdat in dit soort gesprekken ieder zijn eigen taal spreekt en niet altijd over genoeg kennis van de andere taal beschikt om de conversatie te kunnen blijven volgen. Er is dus waarschijnlijk een hogere kans op taalproblemen in luistertaal dan in een gesprek waarin er één taal gevoerd wordt. Een voorbeeld van een dergelijke grap wordt gegeven in het volgende fragment.

	S1mGer [v]				Ja. ((1,5s)) Ja, aber es gibt auch andere
	S4fGer [v]	((Unv. • •))			Hñ.
	S6fDut [v]	dus uh •			dat werkt goed.
[662]		..	1159		
	S1mGer [v]	Endungen, ne? Bei/ Bei dem oder anderen Lied geht es am Ende anders und			
[663]		1160	1161	1162	
	S1mGer [v]	dann muss man/ die müssen sich genau aufschreiben, jetzt ist die/ die erste			
	S7mGer [v]	Ja.			
	S9mDut [v]	Ja.			
[664]		..	1163	1164	
	S1mGer [v]	Stunde ist Deutsch, da • ist das Ende langsam äh • • und dann, bei den			
	S9mDut [v]				Ja ja ja ja.
[665]		..	1165	1166	
	S1mGer [v]	Nederlands ist es am Ende • hopje hop, wie heißt dat noch mal eben?			
	S3fDut [v]				
	S4fGer [v]				
	S6fDut [v]				
	S8mGer [v]				
	S9mDut [v]				((Laughs 3s))
	S10mDut [v]				

[666]

	1167	1168	1169
S1mGer [v]	((Laughs 2s))	Ich komme ja nicht darauf. ((Laughs • •)).	
S3fDut [v]	((Laughs 3s))		
S4fGer [v]	((Laughs 3s))		
S6fDut [v]	((Laughs 2s))	Ja, en we hebben/ we hebben	
S8mGer [v]	((Laughs 2s))		
S10mDut [v]	((Laughs 2s))		

Figuur 9: Fragment uit het transcript 'Oase' (segment 662-666)

In dit fragment beschrijft S1mGer het Nederlands liedje 'Hop Paardje Hop', maar komt zo snel niet op de juiste bewoording van het liedje. Hij probeert het liedje dan vervolgens op een grappige manier te beschrijven met de woorden: 'Hopje hop, hoe heet dat ook alweer?'. Hier moeten zes gespreksdeelnemers om lachen. In dit voorbeeld kan S1mGer zich duidelijk even niet goed uitdrukken en verbergt hij dit door hier een grapje over te maken. Een grap als deze vervult een *psychologische* functie, zoals omschreven door Hay (2000). In dit soort humor wordt er immers ingespeeld op een contextueel probleem in de conversatie: de spreker kan zich niet uitdrukken in de tweede taal. Het gebruik van humor over een contextueel probleem is volgens Hay(2000) een strategie met een *psychologische* functie en bedoeld om de spreker beter te laten voelen.

Humor over stereotypes

In dit corpus zijn er veel grappen gemaakt over taal en cultuur, voornamelijk gebaseerd op stereotypes. Dit is het tweede kenmerk van grappen dat typerend leek te zijn voor luistertaal. Deze grappen zouden hoogstwaarschijnlijk veel minder gemaakt worden als alle gespreksdeelnemers over dezelfde nationaliteit beschikten en is dus aannemelijk kenmerkend voor interculturele communicatie. Het is belangrijk om te realiseren dat dit soort grappen niet alleen kenmerkend zijn voor luistertaal, maar ook typerend zouden kunnen zijn voor andere vormen van interculturele communicatie. Het grootste deel van dit soort grappen werd gemaakt over de taal en cultuur die niet overeen kwam met die van de spreker. Hiervan zal een voorbeeld worden gegeven in het vervolg van dit hoofdstuk. Een kleiner deel werd echter gemaakt over stereotype kenmerken van de taal en cultuur van de spreker. Dit fenomeen wordt zelfspot genoemd en had vaak een *psychologische* functie, zoals beschreven door Hay (2000). Wanneer een spreker spot met zijn eigen taal of cultuur, dient dit vaak als verdedigingsmechanisme. Als iemand zichzelf al te kijk zet, maakt deze persoon het voor een ander lastiger om kritiek te geven (Hay 2000). Met een dergelijke grap probeert de spreker zichzelf uiteindelijk beter te voelen. In hoofdstuk 6.5 is een voorbeeld gegeven van deze grappen.

Het grootste deel van de grappen die kenmerkend waren voor luistertaal werd echter gemaakt over de taal en cultuur die afweek van de taal en cultuur van de spreker. In de vergaderingen maakten de Duitsers relatief veel grappen over de Nederlandse taal en cultuur en Nederlanders over de Duitse taal en cultuur. Deze grappen waren vaak gebaseerd op stereotypen. In deze grappen werd er dus gegeneraliseerd, aangezien de kenmerken waar grappen over gemaakt werden niet perse geldig waren voor alle aanwezigen in de vergadering met de betreffende nationaliteit. Op deze manier werden de etnische grenzen in de groep van de vergadering benadrukt. De 'in-group' en 'out-group' waar Hay(2000) ook wel over spreekt werd gecreëerd binnen de groep van de vergadering zelf, waarin de Duitsers de ene groep vormden en de Nederlanders de andere groep. Deze grappen brachten vooral een *versterking van de sociale identiteit* teweeg, zoals ook omschreven is in hoofdstuk 4.6 van het theoretisch kader. Deze functie is nog niet genoemd door Hay (2000) en zou dus specifiek kunnen zijn voor humor in interculturele communicatie.

In het onderstaande fragment wordt geïllustreerd hoe een grap de sociale identiteit kan versterken.

S1mDut [v]	verkeerd uit.
S5mGer [v]	Eine/ eine offene Frage, • arbeiten Deutsche und äh • Niederländer da

[327]

	..
S5mGer [v]	auch äh zusammen? Denn sehr oft is ja äh zwischen der niederländischen

[328]

	..
S5mGer [v]	Landwirtschaft und der deutschen Landwirtschaft eine Konkurrenzsituation. Und

[329]

	..
S5mGer [v]	wenn ich an den Bereich Gartenbau und Blumen denke, da gibt es ja manchmal

[330]

	..	288 289 290
S1mDut [v]		Ja`
S5mGer [v]	auch Kampf um • Marktanteile. Äh • • Ist das ein Grund, weshalb man da nicht	
S8mDut [v]		Ja`

[331]

	..	291	292	293
S1mDut [v]		Nnee.		
S3mDut [Ger]				Nicht wegen
S5mGer [v]		zusammenarbeitet? Weil •• Es gibt keinen Austausch in der Frage.		

[332]

	..	294	295	296
S2mDut [v]				Nou...
S3mDut [Ger]		der Konkurrenz.		
S5mGer [v]		Nicht wegen der Konkurrenz.		
S8mDut [v]		Daar zijn wij niet bang voor. ((laughs		

[333]

	..	297	298	299
S2mDut [v]		((laughs 2s))		
S3mDut [Ger]		((laughs 2s))		
S5mGer [v]		Ich habe es leider nicht verstanden.		
S6mGer [v]		((laughs 2s))		((unv. 2s))
S6mGer [sup]				((probably translatesfor S5))
S8mDut [v]		1s))		
S9fDut [v]		((laughs 2s))		

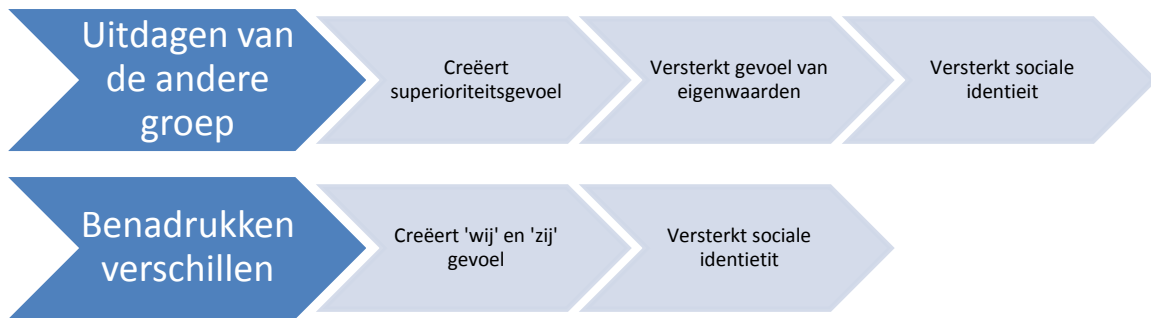
Figuur 10: Fragment uit het transcript '3+3 Conferentie' (segment 327-333)

In dit fragment wordt bediscussieerd of Nederlanders en Duitsers goed samen kunnen werken. De gespreksdeelnemers spreken over de concurrentie die kan heersen tussen de twee nationaliteiten. S8mDut maakt dan de grap: 'daar zijn wij niet bang voor'. Hij stelt daarmee dat Nederlanders over het algemeen niet bang zouden zijn voor de Duitse concurrentie. Hiermee daagt hij de Duitsers in de vergadering uit en probeert hij zichzelf superieur te stellen aan hen. Daarnaast benadrukt hij heel duidelijk verschillen tussen de twee etnische groepen. Met 'wij' wijst hij op de Nederlanders. Hij speelt hier dus ook in op het 'wij' en 'zij' gevoel dat er heerst tussen deze twee nationaliteiten. Aan de hand van deze grap versterkt hij dus de sociale identiteit van de Nederlanders in de groep.

De versterking van sociale identiteit, zoals ook beschreven is in het theoretisch kader, was ook te

herkennen in de meeste andere grappen die over taal en cultuur gemaakt werden. De manier waarop een grap over taal of cultuur de sociale identiteit kan versterken wordt systematisch weergegeven in het onderstaande figuur, dat aan de hand van de analyses is opgesteld.

Figuur 11: Schematische weergave van grappen met de functie 'versterking sociale identiteit'

Uit dit onderzoek kwam naar voren dat grappen die gemaakt werden over taal of cultuur op twee manieren de sociale identiteit versterkten, zoals beschreven in figuur 11. Ten eerste daagde de spreker de gespreksdeelnemers met een andere nationaliteit uit door het maken van een grap over hun taal of cultuur. Door de spreker uit te dagen, zou hij zich superieur voelen. Dit versterkte zijn gevoel van eigenwaarde, wat weer de sociale identiteit positief beïnvloedde. Ten tweede kon een dergelijke grap de verschillen tussen de twee groepen benadrukken. Als een Duitser een grap maakte over een verschil tussen de Nederlandse en Duitse bevolking creëerde dit een 'wij' en 'zij' gevoel. Wanneer dit 'wij' en 'zij' gevoel zou groeien werd ook de sociale identiteit weer versterkt. Het corpus van dit soort grappen is echter te klein om deze theorie te kunnen generaliseren op andere luistertaalconversaties. Nu kan alleen maar gesteld worden dat het van toepassing was op de drie onderzochte vergaderingen. Vervolgonderzoek zou de toepasbaarheid van deze theorie op andere luistertaalconversaties kunnen toetsen.

7. Conclusie

In dit onderzoek is er bekeken wat de functies van humor zijn in luistertaal. Er is een analyse gemaakt van humor in drie verschillende vergaderingen die plaats vonden rondom de grens van Nederland en Duitsland. Aan de hand van deze analyse zijn conclusies getrokken over de functies van humor in luistertaalconversaties in het Nederlands-Duitse grensgebied. Volgens Hay (2000) heeft humor een *solidariteits*-, *machts*- en *psychologische* functie. Aan de hand van haar functiemodel is onderzocht in hoeverre de grappen in luistertaal deze functies hadden.

Daarnaast is gekeken welke kenmerken specifiek waren voor luistertaal en wat voor een functie zij vervulden.

Uit dit onderzoek is gebleken dat de meeste grappen in de drie vergaderingen gemaakt werden om de *solidariteit* te verhogen (62.7 %). Vooral binnen de vergaderingen die zich in het maatschappelijk middenveld bevonden werd humor in de vergaderingen ingezet om een betere sfeer te creëren in de groep. De strategieën die de sprekers vooral hiervoor gebruikten waren het benadrukken van grenzen en het delen van ervaringen en herinneringen. Volgens Hay (2000) zouden deze strategieën het gevoel van eenheid hebben vergroot, omdat er hiermee nadruk werd gelegd op dat wat iedereen in de groep gemeen had.

In lijn met deze bevinding werd in het theoretisch kader beschreven dat op functioneel pragmatisch niveau humor deel uitmaakt van het homileïsch discours. Het communicatieve doel van het homileïsch discours is voornamelijk het opbouwen van een gemeenschap. Deze functie kwam duidelijk naar voren in dit onderzoek. De meeste grappen hielpen immers mee aan het creëren van een betere sfeer in de groep, waardoor het gemeenschapsgevoel binnen de gehele groep werd versterkt.

De *psychologische*- (14.4%) en *machtsfunctie* (12.7%) van grappen waren relatief minder vaak te herkennen binnen de transcripten. In de vergaderingen werden er dus minder vaak grappen gemaakt om individuele redenen, maar meer met het oog op een betere sfeer in de groep.

Een aantal kenmerken van humor bleken in deze vergaderingen typerend voor luistertaal te zijn. Ten eerste werden er relatief veel grappen gemaakt over taalproblemen in de conversatie. Deze grappen bleken vooral een *psychologische* functie te vervullen, omdat zij inspeelden op een contextueel probleem. Ten tweede werden er veel grappen gemaakt over stereotypes met betrekking tot taal en cultuur. Dit is een specifieke functie voor interculturele communicatie omdat in daarin altijd sprake is van minstens twee groepen met een andere culturele afkomst. Het merendeel van deze grappen ging over de cultuur en moedertaal van de groep met een andere afkomst dan van de spreker. Uit een analyse van deze grappen is gebleken de functie van dit soort humor *de versterking van sociale identiteit* is. Tijdens het maken van het grappen over taal en cultuur wordt er ook gewerkt aan het opbouwen van een gemeenschap, het communicatieve doel van het homileïsch discours. Deze grappen versterken echter juist het gemeenschapsgevoel binnen de Duitse en Nederlandse groep, waardoor de grens tussen deze twee groepen wordt versterkt.

Al met al had humor in deze vergaderingen vooral een belangrijke *solidariteitsfunctie*. Waar de meeste grappen vooral hielpen met het opbouwen van een gemeenschap in de gehele groep,

werd het gemeenschapsgevoel door stereotype grapjes juist verminderd binnen de gehele groep, maar versterkt binnen de Duitse en Nederlandse groep. Toch woog het inzetten van humor die de algehele solidariteit vergrootte meestal op tegen de lastige situaties die luistertaal soms opleverde

8. Discussie

Dit onderzoek heeft zich gericht op één bepaalde groep, namelijk gebruikers van luistertaal binnen het Nederlands-Duitse grensgebied. Het onderzochte corpus is echter niet groot genoeg geweest om alle observaties te kunnen generaliseren naar alle luistertaalconversaties in dit hele gebied. Dit onderzoek heeft wel resultaten geboden die als basis voor vervolgonderzoek kunnen dienen.

Zo waren er ten eerste, vooral van de *psychologische* en *machtsfunctie*, te weinig voorbeelden van grappen om de bevindingen te kunnen generaliseren. Hetzelfde gold voor de strategieën die Hay (2000) onder deze functies categoriseerde. Er konden binnen dit onderzoek slechts conclusies worden getrokken over het gebruik van deze strategieën in de drie vergaderingen. In vervolgonderzoek zou er een groter corpus binnen dit gebied onderzocht kunnen worden om de resultaten te kunnen generaliseren.

Ten tweede, bestond het corpus uit één vergadering van een overheidsinstantie en twee vergaderingen in het sociale middenveld. Er was te weinig materiaal om een betrouwbare vergelijking te maken tussen het gebruik van humor in deze twee typen vergaderingen. Wanneer er in vervolgonderzoek een groter corpus wordt geanalyseerd kunnen er wel conclusies worden getrokken over de manier waarop de functies van humor geldig zijn in beide organisaties. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn om in vervolgonderzoek te kijken naar de specifieke strategieën waarmee humor wordt ingezet in vergaderingen van de overheid en het sociale middenveld.

Ten derde, zou er vervolgonderzoek kunnen worden uitgevoerd naar de specifieke kenmerken van humor in luistertaal. Er zijn een aantal conclusies getrokken over de kenmerken en functies van grappen die specifiek zijn voor luistertaal. Er is een theorie opgesteld op basis van deze resultaten. Om de generaliseerbaarheid van deze theorie op luistertaal te toetsen zou er een vervolgonderzoek moeten worden uitgevoerd in andere gebieden waar luistertaal wordt gebruikt. Er zou bijvoorbeeld toegepast onderzoek kunnen worden uitgevoerd in het Spaans-Portugees grensgebied of het Noors-Zweedse grensgebied. Het zou kunnen zijn dat er hele andere resultaten uit onderzoek in dit gebied komt, bijvoorbeeld doordat deze etnische groepen hele andere attitudes tegenover elkaar hebben dan Duitsers tegenover Nederlanders.

Ten vierde zou er met een andere onderzoeksmethode hetzelfde onderzoek kunnen worden uitgevoerd. In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een *kritische discours analyse*. In vervolgonderzoek zou er *functioneel pragmatische onderzoeksmethode* kunnen worden gedaan om te bekijken in hoeverre humor een rol speelt in het behalen van de communicatieve doelen van de taalhandelingen. Uit het theoretisch kader van dit onderzoek is gebleken dat humor een deel uitmaakt van het homileïsch discours. In vervolgonderzoek zou er gekeken kunnen worden in welke grotere taalhandelingpatronen humor te ontdekken is en hoe het de doelen van die taalhandelingen beïnvloed.

Ten slotte zou het interessant zijn om te bekijken in welke mate er door verschillende etnische groepen om iedere grap gelachen wordt. Aan de hand hiervan kan bepaald worden in hoeverre luistertaal van invloed is op het begrip van de grappen. Humor is immers cultuur- en taalspecifiek.

9. Bronvermelding

- Andrew, R. 2010. Intercultural communication and the essence of humour. *Faculty International Studies, Utsunomiya Universiteit Essays*, 29: 23-34.
- Bell, N. 2007. Humor comprehension: lessons learned from cross-cultural communication. *Humor*, 20: 367-87.
- Bell, N 2006. Interactional adjustments in humorous intercultural communication, *Intercultural Pragmatics*, 3 (1): 1-28.
- Bos, J. 2007. *Communicatie op de werkvloer*. Uitgeverij Coutinho, Bussum.
- Clouse, R.W. & Spurgeon, K.L. 1995. Corporate analysis of humor. *Psychology: A Journal of Human Behavior*, 32(3): 1-24.
- Cooper, C. 2005. Just Joking Around?: Employee Humor Expression as an Ingratiation Behavior. *Psychology: A Journal of Human Behavior*, 31(1): 12-21.
- Coposescu, L. 2009. Humour in workplace meetings. *Romanian Journal of English Studies*, 6: 139-155
- Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Gutmann, M. L., & Hanson, W. E. 2003. Advanced mixed methods research designs. In A.Tashakkori & C.Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* Thousand Oaks, CA: Sage: 209-240
- Europese Commissie. 2012. *Studies on translation and multilingualism*. Intercomprehension. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fairclough, N. 1992, *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge
- Franzen, G. 1992. *Hoe reclame echt werkt: Bevindingen uit empirisch onderzoek*. Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer.
- 'Germany Officially the Worlds Least Funny Country'. 2011. *Telegraph*. Online. Internet. 5 Oktober 2014. Beschikbaar <<http://www.telegraph.co.uk/culture/8560815/Germany-officially-the-worlds-least-funny-country.html>>
- Hay, J. .2000. Functions of humor in the conversations of men and women. *Journal of Pragmatics*, 32: 709 – 742

- Holmes, J. 2000. *Politeness, Power and Provocation: How Humour Functions in the Workplace*. Sage Publications, 2 (2): 159-185.
- Houtkoop, H. & Koole, T. 2000. *Taal in Actie*. Uitgeverij Coutinho, Bussum.
- 'Humor op de Werkvloer', 2010. *AD.nl* Online. Internet. 10 oktober 2014. Beschikbaar <<http://www.ad.nl/ad/nl/1003/You/article/detail/1935899/2010/09/27/Humor-op-de-werkvloer-werkt.dhtml>>.
- Johnson, F., Johnson, P. & Geluk, C. 2008. *Groepsdynamica, theorie en vaardigheden*. Pearson Education. Online. Internet. 1 oktober 2014. Beschikbaar <http://books.google.nl/books?id=2_t8TjMtX10C&dq=als+er+twee+groepen+in+een+groep+zijn+concurrentie+gevoel&hl=nl&source=gbs_navlinks_s>.
- Koole, T. & Thijs, J.D. ten. 1994. *The construction of intercultural discourse; team discussions of educational advisers*. (Utrecht: diss) Amsterdam / Atlanta: Rodopi.
- Kuipers, G. 2001. *Goede humor, slechte smaak: een sociologie van de mop*. Febodruk, Enschede.
- Marra, M. & Holme, J. 2009. Humour across cultures: joking in the multicultural workplace. In: Koffhoff, H. & Helen Spencer-Oatey. *Handbook of Intercultural Communication*. Mouton de Gruyter, Berlin, New York: 153 – 197
- Martin, R. A. 2007. *The psychology of humor: An integrative approach*. Burlington, MA: Elsevier Academic Press.
- Martin, Rod A.; Puhlik-Doris, P. Larsen, G.; Gray, J., Weir, K. 2003. Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: *Development of the Humor Styles Questionnaire*. *Journal of Research in Personality*, 37(1): 48-75.
- Norricks, N. 1994. Involvement and joking in conversation. *Journal of Pragmatics*, 22 : 409-430.
- Norricks, N. 2003. Issues in conversational joking. *Journal of Pragmatics*, 35: 1333-1359.
- Rehbein, J., Ten Thijs, J., & Verschik, A. 2012. *Lingua Receptiva (LaRa) – The Quintessence of Receptive Multilingualism, Receptive Multilingualism. Special issue of International Journal of Biligualism*, 16: 248-264.

- Reimann, A. 2010. *Intercultural communication and the essence of humour*. Faculteit International Studies, Utsunomiya Universiteit Essays: 23-34.
- Ruch, W. 1998. *The Sense of Humor: Explorations of a Personality Characteristic*. New York: Mouton de Gruyter.
- Thije, J.D. ten 2010. Lingua receptiva als bouwsteen voor de transnationale neerlandistiek. *Internationale Neerlandistiek*, 2010, 4: 54-62.
- Thije, J.D. ten 1993. Over gezelligheid en het homileïsch discours. In: P. van den Hoven et al (red). *Taal in onderwijs en organisatie: Een vlootshouw van onderzoek*. Universiteit Utrecht: Center for Language and Communication: 189 – 195.
- Thije, J.D. ten. 2009. The self-retreat of the interpreter. An analysis of teasing and toasting in intercultural discourse. In: K. Bührig, J. House & J.D. ten Thije (eds) *Translatory Action and Intercultural Communication Manchester*: St. Jerome Publishing: 114 – 154.
- Wallace, J. M., & Williams, D. R. 1997. Religion and Adolescent Health-Compromising Behavior. *Health Risks and Developmental Transitions during Adolescence*: 444-68.
- Wilton, A. 2009. *Lachen ohne Grenzen*. Eine gesprächsanalytische Untersuchung zur Scherzkommunikation in zweisprachigen Interaktionen. Munchen: Iudicium.
- Zeevaert, L. 2007. Receptive multilingualism and inter-Scandinavian semicommunication. *Receptive Multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. Amsterdam: John Benjamins: 103-137.

Bijlage A

In deze bijlage wordt een beschrijving gemaakt van het coderingssysteem van de grappen. De gegevens zijn verwerkt in een Excel bestand en daarna omgezet in een SPSS bestand. Beide bestanden zijn te vinden op blackboard.

Coderingssysteem

Variabel	Omschrijving	Codering Excel	Codering SPSS
Geslacht gespreksdeelnemer	Man	Man	1
	Vrouw	Vrouw	2
Nationaliteit	Nederlands	Nederlands	
	Duits	Duits	
Taal	Nederlands	Nederlands	1
	Duits	Duits	2
Functie grap	Solidariteit	A	1
	Macht	B	2
	Psychologisch	C	3
	Niet te categoriseren	D	4
Strategie van grap	Delen van herinneringen	1	1
	Benadrukken van gedeelde ervaringen en interesses	2	2
	Grenzen van de groep benadrukken	3	3
	Plagen (Solidariteit)	4	4
	Conflict opzettelijk proberen	5	5

Functies van humor in luistertaal

te veroorzaken		
Controle uitoefenen	6	6
Grenzen stellen van wat wel en niet kan	7	7
Plagen (Macht)	8	8
Jezelf verdedigen	9	9
Omgaan met contextueel probleem	10	10
Niet te categoriseren	11	11